

TAMPEREEN YLIOPISTO
Taloustieteiden laitos

YRITYSKIINNITYKSEN KÄYTTÖKELPOISUUS VAKUUTENA

Yrityskiinnityksen vakuusarvon määrittäminen konkurssitilanteessa

Yrityksen taloustiede, laskentatoimi
Pro gradu –tutkielma
Toukokuu 2009
Ohjaaja: Eeva-Mari Ihantola

Kai Lindqvist

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto	Taloustieteiden laitos; yrityksen taloustiede, laskentatoimi
Tekijä:	LINDQVIST, KAI
Tutkielman nimi:	Yrityskiinnityksen käyttökelpoisuus vakuutena
Pro gradu -tutkielma:	71 sivua
Aika:	Toukokuu 2009
Avainsanat:	yrityskiinnitys, vakuusarvo, konkurssi

Tässä tutkielmassa perehdytään yrityskiinnityksen käyttökelpoisuuteen vakuutena. Yrityskiinnitys on varsin yleisesti käytössä oleva vakuusmuoto, jossa elinkeinonharjoittaja antaa elinkeinotoimintaansa kuuluvan irtaimen omaisuuden sitoumustensa vakuudeksi. Määrittämällä yrityskiinnityksen vakuusarvo on mahdollista muodostaa käsitys yrityskiinnityksen käyttökelpoisuudesta vakuutena.

Tutkielmassa käsitellään aluksi yrityskiinnityksen juridista luonnetta, yrityskiinnityksen vakuusarvon määräytymiseen vaikuttavia seikkoja sekä pohditaan yrityskiinnityksen tuottaman etuoikeuden parantamisen vaikutuksia. Tutkielman empiirisessä osassa selvitetään konkurssipesien loppukokouspöytäkirjoista koostuvan tutkimusaineiston perusteella yrityskiinnityksen vakuusarvo ja tutkitaan yrityksen ominaisuuksiin liittyvien muuttujien vaikutusta siihen.

Yrityskiinnityksen vakuusarvoon ja siten sen käyttökelpoisuuteen vakuutena voidaan vaikuttaa lainsäädännön keinoin lähinnä kolmella tapaa. Yrityskiinnityksen asemaa velkojien etuoikeusjärjestyksessä voidaan muuttaa tai yrityskiinnityksen piiriin kuuluvan omaisuuden määrää voidaan lisätä. Kolmas, ja luultavasti yksinkertaisimmin toteutettavissa oleva keino on nostaa yrityskiinnityksen tuottamaa etuoikeutta.

Yrityskiinnityksen vakuusarvoa voidaan tutkimustulosten perusteella pitää melko alhaisena, eikä sen käyttäminen yksinomaisena vakuutena ole useinkaan perusteltua. Sen sijaan lisävakuutena se on hyvin käyttökelpoinen. Yrityskiinnityksen tuottaman etuoikeuden parantamisella olisi selkeä positiivinen vaikutus yrityskiinnityksen vakuusarvoon. Tämä helpottaisi myös yritysten lainansaantimahdollisuuksia.

SAMMANFATTNING

Tammerfors universitet Institutionen för ekonomi; företagsekonomi, redovisning

Auktor: LINDQVIST, KAI
Avhandlingens namn: Företagsinteckningens användbarhet som säkerhet
Pro gradu -avhandling: 71 sidor
Tid: Maj 2009
Nyckelord: företagsinteckning, säkerhetsvärde, konkurs

I denna avhandling sätter man sig i företagsinteckningens användbarhet som säkerhet. Företagsinteckningen är en allmänt använd säkerhetsform, där näringsidkaren ställer den i sin näringsverksamhet tillhörande lösa egendomen säkerhet för sina förbindelser. Genom att definiera företagsinteckningens säkerhetsvärde är det möjligt att bilda en uppfattning om företagsinteckningens användbarhet som säkerhet.

I avhandlingen behandlas först företagsinteckningens juridiska karaktär, de faktorer som påverkar bestämningen av företagsinteckningens säkerhetsvärde samt dryftas de inverningar som förbättringen av företagsinteckningen åtföljande förmånsrätt medför. I den empiriska delen av studien klargörs företagsinteckningens säkerhetsvärde genom den forskningsmaterial som består av slutprotokoll av konkursbon samt undersöks företagets egenskaper tillhörande parametrarnas inverkan därpå

Företagsinteckningens säkerhetsvärde och sålunda dess användbarhet som säkerhet kan påverkas genom lagstiftningen närmast på tre sätt. Företagsinteckningens ställning i fordringsägarnas förmånsrättsordning kan ändras eller den inom företagsinteckningen tillhörande egendomens volym kan ökas. Den tredje och förmodligen den enklast genomförbara vägen är att öka företagsinteckningen åtföljande förmånsrätten.

Företagsinteckningens säkerhetsvärde kan anses vara relativt lågt på basis av forskningsresultat, och dess användning som den enda säkerheten är ofta inte välmotiverad. Däremot är den mycket användbar som tilläggsäkerhet. Förbättringen av företagsinteckningen åtföljande förmånsrätt skulle ha ett klart positivt inverkan på företagsinteckningens säkerhetsvärde. Detta skulle även underlätta företagets upplåningsmöjligheter.

ALKUSANAT

Graduprojektini aihe, yrityskiinnityksen käyttökelpoisuus vakuutena, osoittautui varsin mielenkiintoiseksi, vaikka idea aiheen tutkimisesta ei ollutkaan alun perin omani. Haasteeksi tutkimusprosessin kuluessa muodostui se, että aiheesta oli tehty vain vähän aiempaa tutkimusta. Toisaalta samasta syystä tutkimuksen tekeminen aiheesta oli varsin palkitsevaa.

Tässä yhteydessä haluan kiittää ensinnäkin työnantajaani Osuuspankkikeskusta, joka mahdollisti varsin joustavasti työnteon opiskeluiden viimeistelyn ohella ja tarjosi mielekkään tutkimuskohteen gradun aiheeksi. Osuuspankkikeskuksessa graduprojektini aikana minua ovat tukeneet erityisesti Timo Tilli ja Pasi Rasilainen, mistä heille lämpimät kiitokset. Konkurssiasiamiehen toimistossa Harri Hämäläinen mahdollisti tutkimusaineiston keräämisen tutkimusta varten, josta hänelle kiitos.

Lisäksi haluan myös kiittää vanhempiani sekä avovaimoani Ulpua, jotka ovat niin ikään edesauttaneet tutkimusprojektin edistymistä.

Helsingissä 7. toukokuuta 2009

Kai Lindqvist

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	7
1.1 Tutkimuskohteen valinnan taustaa	7
1.2 Tutkimuksen tavoite	10
1.3 Keskeiset käsitteet	13
1.4 Tutkielman rajaukset	14
1.5 Tutkimusmenetelmät, tutkimusaineisto ja tutkimuksen toteutus	16
2. Mikä yrityskiinnitys on	20
2.1 Yrityskiinnitys juridisena konstruktiona	20
2.2 Elinkeinonharjoittajan luovutustoimet ja yrityskiinnitys	25
2.3 Yrityskiinnityksen suhde muihin elinkeinonharjoittajan omaisuuteen kohdistuviin kiinnityksiin tai panttauksiin	27
2.3.1 Kiinnitykset	27
2.3.2 Panttaukset	28
2.4 Yrityskiinnitys konkurssissa	29
2.5 Yrityskiinnityksen tuottaman etuoikeuden parantamisen vaikutukset	31
3. Yrityskiinnityksen vakuusarvon määrittäminen	35
3.1 Vakuusarvosta	35
3.2 Aikaisempi tutkimus	39
3.3 Yrityksen koon, toimialan ja sijainnin vaikutus yrityskiinnityksen vakuusarvoon	40

4. Tutkimuksen tulokset	42
4.1 Aineiston kuvaus	42
4.1.1 Aineiston keruu ja käsittely	42
4.1.2 Aineiston jakautuminen maantieteellisen sijainnin, toimialan ja yrityskoon mukaan	48
4.2 Aineiston validiteettiin liittyvät ongelmat	52
4.3 Yhteenveto tuloksista	54
4.3.1 Vastaus tutkimusongelmiin koko aineiston perusteella	54
4.3.2 Yrityksen sijainnin, toimialan ja koon vaikutus	57
5. Johtopäätökset	66
Lähdeluettelo	70

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimuskohteen valinnan taustaa

Lähtökohtana luotonannossa on, että luototettava yritys (tai muu oikeus-/luonnollinen henkilö) omaa riittävän vahvan taloudellisen aseman, niin että se voi selviytyä sitoumuksistaan sovitusti. Luotonantaja pyrkii varmistamaan tämän tekemällä selvityksiä rahoitettavan kohteen luottokelpoisuudesta. Työkaluina voivat olla tilinpäätösanalyysi sekä laadullinen analyysi yrityksestä. Selvitystä kutsutaan yritystutkimukseksi. Huolimatta huolellisista luototuspäätöksistä, luototettu yritys voi monesta syystä ajautua tilaan, jossa luottojen hoitaminen sopimuksen mukaisesti ei ole mahdollista. Siksi luotonantaja pyrkii turvaamaan asemansa myös muutoin kuin perustamalla luototuspäätökset vakaaseen harkintaan.

Luotonantaja vaatii useimmiten luototettavalta vakuuksia saataviensa takaisinmaksun varmistamiseksi. Erkki Havansi on määritellyt vakuudet luottotappioiden varalta tehtäviksi oikeudellisiksi järjestelyiksi.¹ Vakuuksien vaatimisen tavoitteena luotonantajalla on turvata veloitteiden täyttäminen tehokkaammin kuin velallisen yleinen vastuu sitoumuksistaan ulosmittauskelpoisella omaisuudellaan mahdollistaa. Vakuutena voi olla myös jokin ennalta määrätty omaisuuserä, kuten kiinteistö. Toisaalta vakuutena voi olla luonnollisen tai oikeushenkilön antama takaus. Takauksessa on kyse sitoumuksesta, jossa sitoumuksen antaja ottaa vastatakseen toisen henkilön velasta, mikäli päävelallinen ei jostain syystä suorita velkaansa. Takauslajeja on erilaisia. Lisäksi luotonantaja voi parantaa asemaansa kovenanttien eli

¹ Havansi 1984 s. 289-396

sopimusvakuuksien avulla. Käytännössä suurin merkitys vakuutena on kiinteistökiinnityksillä, arvopapereilla sekä henkilötakauksilla.¹

Yrityskiinnitys on yksi vakuusmuoto. Siinä elinkeinonharjoittaja antaa velkojen vakuudeksi elinkeinotoiminnassa käytettävän irtaimen omaisuuden. Yrityskiinnityksen käyttöä säätelee yrityskiinnityslaki (YrKiinL 24.8.1984/634). Yrityskiinnitys koskee elinkeinonharjoittajan elinkeinotoimintaan kulloinkin kuuluvaa irtainta omaisuutta, kuten aineita, tarvikkeita, valmisteita ja muuta vaihto-omaisuutta. Yrityskiinnityksen piiriin kuuluvat myös kassavarat, saatavat, arvopaperit sekä immateriaalioikeudet. Lisäksi rakennukset, rakennelmat, koneet ja laitteet kuuluvat yrityskiinnityksen piiriin, siltä osin kun ne eivät kuulu kiinteistöön. Yrityskiinnitys ei koske sellaista omaisuutta, johon voidaan vahvistaa kiinnitys muun lain mukaan (pl. autokiinnitys tietyin edellytyksin). Yrityskiinnityksen alaista omaisuutta saa luovuttaa ja käyttää tavanomaisen liiketoiminnan edellyttämällä tavalla. Yrityskiinnityksen haltija saa ulosotossa parhaalla etuoikeudella 100 % yrityskiinnityksen määrästä, kun taas konkurssissa ja yrityssaneerauksessa yrityskiinnityksen piiriin kuuluvan omaisuuden arvosta 50 % jaetaan yrityskiinnityksen haltijoille ja 50 % etuoikeudettomille velkojille.²

Yrityskiinnitys on käytössä varsin yleisesti. Patentti- ja rekisterihallituksen ylläpitämässä yrityskiinnitysrekisterissä oli 31.12.2007 vahvistettu 131 662 kiinnitystä, yhteispääomaltaan noin 61 miljardia euroa. Pankit käyttävät yrityskiinnitystä luotonannossaan paljon, mutta lähinnä täydentävänä vakuutena. Pankit arvostavat yrityskiinnityksen vakuusarvon tiettyjen periaatteiden mukaan. Omaisuuserästä riippuen vakuusarvoksi lasketaan tietty prosenttiosuus omaisuuden arvosta. Osuus vaihtelee tyypillisesti 5 ja 50 prosentin välillä. Yrityskiinnityksen laskennalliseksi arvoksi muodostuu keskimäärin noin 20-25 prosenttia yrityskiinnityksen piiriin kuuluvan omaisuuden tasearvosta.³

¹ Ojanen I., Sutinen J. 1991 s. 17

² MSL (1578/1992) 5 §

³ Vakuusopas / Osuuspankkikeskus

Yrityskiinnitysten suosio on kasvussa. Niitä käytetään etenkin velkojen lisävakuutena. Suosion kasvua selittänee mm. Baselin sopimus, joka vaikuttaa pankkien luotonantopolitiikkaan ja vakavaraisuusmääräyksiin. Valtaosaltaan yrityskiinnitysten haltijoina on pankkeja tai muita rahoittajia (esim. Finnvera Oyj), joten yrityskiinnitysten käytön lisääntymisellä ja uusilla tiukemmillä vakavaraisuusvaatimuksilla lienee yhteys.¹

Yrityskiinnityksiä haetaan etenkin sellaisille yrityksille, joilla on taseessaan paljon rahaksi muutettavaa irtainta omaisuutta. Tällaiset yritykset toimivat monesti mm. kaupan alalla tai teollisuudessa, mahdollisesti painottuen kauppaan. Palvelualan yrityksillä ei monestikaan ole merkittävästi yrityskiinnityksen piiriin kuuluvaa irtainta omaisuutta, ellei yrityksellä ole hallussaan arvokkaita immateriaalioikeuksia, kuten patentteja.²

Selvää on, että vakuuksien merkitys konkretisoituu ongelmatilanteissa, so. silloin kun käy ilmeiseksi, ettei velalliselta tulla saamaan täyttä suoritusta saatavasta. Taloudellisesti hyvinä aikoina ongelmatilanteita on luonnollisesti vähemmän, mutta meneillään oleva finanssikriisi heijastuu myös reaalityönteeseen siten, että esimerkiksi pankeilla ongelmallisten asiakkaiden määrä kasvaa, ja siten myös vakuuksien merkitys korostuu. Tällöin on tärkeää, että vakuuksien arvostus ja arvostusperiaatteet ovat kohdallaan. Paradoksaalista on, että yrityskiinnityksen vakuusarvo on parhaimmillaan hyvinä aikoina, jolloin tarvetta realisointeihin ei juurikaan ole. Laskusuhdanteessa saanto vakuudesta taas lienee monesti olennaisesti heikompi.³

Taloustilanteen heikentyminen ja rahoitusmarkkinoiden kriisiytyminen on heijastunut erityisesti pienten ja keskisuurten yritysten mutta myös suurempien yritysten lainansaantimahdollisuuksiin. Pk-yritysten lainansaantimahdollisuudet ovat heikentyneet sekä pitkä- että lyhytaikaisen rahoituksen osalta.⁴ Tämä on näkynyt sekä luottojen marginaalien kasvuna että toisaalta kiristyneinä vakuusvaatimuksina.

¹ Luottolista 21/2003

² Luottolista 21/2003

³ Luottolista 21/2003

⁴ Yritysten rahoituskysely 2008, s.10

Yrityskiinnityksen vakuusarvon parantaminen nostamalla kiinnityksen tuottamaa etuoikeutta 50 prosentista 100 prosenttiin varmasti auttaisi yrityksiä vastaamaan kiristyneisiin vakuusvaatimuksiin ja siten parantaisi rahoituksen saatavuutta. Ruotsissa on päädytty vuoden 2009 alussa voimaantulleessa uudessa yrityskiinnityslainsäädännössä samankaltaiseen ratkaisuun. Ruotsissa toteutettu lakimuutos tarjoaa hyvän vertailukohdan tässä tutkielmassa suoritettavalle pohdinnalle yrityskiinnityksen tuottaman etuoikeuden muutoksen vaikutuksista.

Tutkimuksessa muodostetaan ensin käsitys yrityskiinnityksestä juridisenä konstruktiona luomalla katsaus relevanttiin lainsäädäntöön sekä kirjallisuuteen. Lisäksi kappaleessa 2 pohditaan, minkälaisia vaikutuksia yrityskiinnityksen tuottaman etuoikeuden parantamisella olisi. Kappaleessa 3 käsitellään yrityskiinnityksen vakuusarvoon vaikuttavia tekijöitä. Tutkimustulokset on esitetty kappaleessa 4 ja johtopäätökset kappaleessa 5.

1.2 Tutkimuksen tavoite

Tässä tutkimuksessa pyritään muodostamaan käsitys yrityskiinnityksen käyttökelpoisuudesta vakuutena. Tarkastelun fokus on erityisesti yrityskiinnityksen vakuusarvon määrittämisessä sekä vakuusarvoon vaikuttavien tekijöiden identifioinnissa, koska yrityskiinnitysvakuuden käyttökelpoisuuden mittarina voidaan pitää sen vakuusarvoa. Yrityskiinnityksen vakuusarvon määrittämisessä hyödynnetään empiiristä tutkimusaineistoa. Yrityskiinnityksen juridisen luonteen ja vakuusarvoon vaikuttavien tekijöiden selvittämiseksi luodaan katsaus yrityskiinnitystä säätelevään lainsäädäntöön sekä relevanttiin kirjallisuuteen.

Tutkimuksen tavoite pyritään saavuttamaan ensinnäkin selvittämällä, *mikä on yrityskiinnityksen vakuusarvo konkurssitilanteessa suhteessa taseen yrityskiinnityksen piiriin kuuluvan omaisuuden arvoon*. Tutkimus toteutetaan empiirisesti vertaamalla todellisuudessa yrityskiinnityksen perusteella realisaatiossa maksettuja jako-osuuksia

yrityskiinnityksen alaisen omaisuuden tasearvoon. Näin pyritään muodostamaan käsitys yrityskiinnityksen käyttökelpoisuudesta vakuutena.

Toiseksi pyritään selvittämään, *vastaavatko yrityskiinnityksen laskennallisen arvon laskentaperiaatteet todellisuutta*. Tämä toteutetaan määrittämällä yrityskiinnitykselle laskennallinen arvo käyttämällä luotonannossa yrityskiinnityksen vakuusarvon laskentaan sovellettua laskentakaavaa. Yrityskiinnityksen perusteella realisaatiossa saatua jako-osuutta verrataan sitten yrityskiinnityksen laskennalliseen arvoon. Lisäksi tutkitaan, *minkälainen vaikutus yrityksen koolla, toimialalla ja maantieteellisellä sijainnilla on yrityskiinnityksen vakuusarvoon ja toisaalta laskennalliseen arvoon*.

Edellä mainittujen tavoitteiden lisäksi tutkielmassa pyritään kerättävää empiiristä aineistoa hyödyntämällä selvittämään sitä, *minkälaisia vaikutuksia yrityskiinnityksen tuottaman etuoikeuden nostamisella nykyisestä 50 % sataan prosenttiin olisi yrityskiinnityksen vakuusarvon kannalta*. Samassa yhteydessä otetaan lyhyesti kantaa siihen, mitä yrityskiinnityksen etuoikeuden parantaminen tarkoittaisi etuoikeudettomien velkojien kannalta. Yrityskiinnityksen etuoikeuden parantamisella lienee myös ei-rahallisia vaikutuksia mm. eri velkojaryhmien aktiivisuuteen liittyen, mutta näitä kysymyksiä ei tässä tutkielmassa käsitellä.

Tutkielman empiirisessä osassa tutkimusaineiston avulla selvitetään ensinnäkin yrityskiinnityksen vakuusarvo suhteessa taseen yrityskiinnityksen alaisen omaisuuden määrään ja yrityskiinnityksen laskennalliseen arvoon. Tämä tarkastelu tehdään myös valittujen yrityksen ominaisuuksiin liittyvien muuttujien (yrityksen koko, toimiala ja sijainti) suhteen. Käytännössä tällöin yrityskiinnityksen keskimääräinen vakuusarvo lasketaan muuttujien kaikkien arvojen suhteen (esim. toimialamuuttujan tapauksessa jokaiselle toimialalle erikseen). Muuttujien analysoinnin tarkoituksena ei kuitenkaan ole luoda konkreettista työkalua yrityskiinnityksen arvonmäärittämistä varten, vaan ylipäätensä lisätä tietoa siitä, miten valitut tekijät vaikuttavat yrityskiinnityksen

vakuusarvoon. Lähtökohtaisena oletuksena on, että kunkin muuttujan suhteen yrityskiinnityksen vakuusarvossa on merkittäviäkin eroavaisuuksia.

Yrityskiinnityksen vakuusarvo siis selvitetään empiirisen aineiston avulla sekä yrityskiinnityksen laskennalliseen arvoon että tasearvoon nähden. Yrityskiinnityksen laskennallisella arvolla tarkoitetaan tässä tutkielmassa sitä yrityskiinnityksen arvoa, joka on johdettu yrityskiinnityksen tasearvosta soveltamalla kunkin yrityskiinnityksen piiriin kuuluvan tase-erän kohdalla tiettyä kerrointa. Osuuspankkikeskuksen yritystutkimusyksikön yksikönpäällikkö Timo Tillin mukaan eri tase-erien arvostusprosentit (kertoimet) voivat vaihdella seuraavien rajojen puitteissa: koneet ja kalusto 30 % - 50 %, vaihto-omaisuus 10 % - 20 %, myyntisaamiset 5 % - 10 %.¹ Tässä tutkimuksessa sovelletaan arvostusprosenttien vaihteluvälien alarajoja.

Empiirisen aineiston perusteella lasketaan myös yrityskiinnityksen keskimääräinen vakuusarvo siinä tapauksessa, jos yrityskiinnitys tuottaisi konkurssitilanteessa 100 %:n etuoikeuden 50 % sijasta. Saatua tulosta verrataan tuloksiin yrityskiinnityksen vakuusarvosta 50 % etuoikeuden tapauksessa. Näin pyritään muodostamaan käsitys yrityskiinnityksen tuottaman etuoikeuden parantamisen vaikutuksista yrityskiinnitysvelkojan kannalta.

On kuitenkin huomattava, etteivät aineiston perusteella määritettävät yrityskiinnityksen vakuusarvot eri tilanteissa ole suinkaan absoluuttisia totuuksia vaan enemmänkin suuntaa-antavia lukemia. Erityisesti yrityskiinnityksen tuottaman etuoikeuden nostamisen vaikutusten arviointi on haastavaa. Luotonantajien käyttäytyminen esimerkiksi velalliselta yrityskiinnityksen lisäksi vaadittavien vakuuksien osalta varmasti muuttuisi yrityskiinnityksen vakuusarvon parantuessa.

Kuten edellä todettiin, yrityskiinnityksen laskennallisen vakuusarvon määrittämisessä käytetään eri tase-erien kohdalla tiettyjä kertoimia. Näiden tase-eräkohtaisten

¹ Timo Tillin haastattelu

kertoimien oikeellisuuden tutkiminen empiirisen aineiston perusteella olisi erittäin mielenkiintoista, mutta siihen ei ole tämän tutkielman puitteissa mahdollisuuksia.

Tase-eräkohtainen tarkastelu ei ole mahdollista siksi, että yrityksen eri tase-eriin kuuluvan omaisuuden erottelu olisi ollut kohtuuttoman työlästä. Yrityksen konkurssiin liittyvät asiakirjat sisältävät tavallisesti hyödykekohtaisen erittelyn siitä, kuinka paljon konkurssipesään on saatu varoja omaisuuden realisaatiossa. Omaisuuden jako eri tase-eriin olisi kuitenkin tullut tehdä manuaalisesti. Koska havaintoyksiköitä (konkurssitapauksia, joissa velkojen vakuutena on ollut yrityskiinnitys) on tutkimuksessa 176, ja yksittäisessä konkurssitapauksessa on realisoitu monesti satoja eri hyödykkeitä, ei tase-eräkohtaisen tarkastelun tekeminen ole mahdollista tämän tutkimuksen puitteissa.

1.3 Keskeiset käsitteet

Tutkielman kannalta keskeisimmät käsitteet ovat yrityskiinnitys, konkurssi sekä yrityskiinnityksen vakuusarvo, sekä siihen liittyvät yrityskiinnityksen tasearvo sekä yrityskiinnityksen laskennallinen arvo.

Yrityskiinnityslaki määrittelee yrityskiinnityksen vakuusmuodoksi, jossa "kaupparekisteriin merkityn elinkeinonharjoittajan omistama elinkeinotoimintaan kuuluva irtain omaisuus voidaan kiinnittää ja sen hallintaa luovuttamatta pantata saamisen vakuudeksi"¹

Konkurssi määritellään konkurssilaissa maksukyvyttömyysmenettelyksi, joka koskee velallisen kaikkia velkoja. Menettelyssä velallisen omaisuus käytetään velkojen maksuun. Konkurssin alkaessa velallinen menettää määräsvallan omaisuuteen, määräsvalta siirtyy velkojille. Tuomioistuimen asettama pesänhoitaja vastaa konkurssipesän hallinnosta sekä velallisen omaisuuden hoitamisesta sekä

¹ YrKiinL (634/1984) 1 §

realisoinnista. Konkurssiin voidaan asettaa velallinen, joka ei kykene selviytymään veloistaan. Konkurssiin asettamisesta päättää tuomioistuin.¹

Yrityskiinnityksen vakuusarvolla ymmärretään yrityskiinnityksen kelpoisuutta ja kykyä toimia sitoumusten vakuutena. Yksittäistapauksessa yrityskiinnityksen vakuusarvo on riippuvainen yrityskiinnityksen piiriin kuuluvan omaisuuden määrästä ja laadusta.² Yrityskiinnityksen vakuusarvoon liittyen tässä tutkielmassa käytetään kahta toisistaan eroavaa käsitettä, yrityskiinnityksen tasearvoa sekä yrityskiinnityksen laskennallista arvoa. Ainakaan jälkimmäisen käyttö ei ole vakiintunutta. Yrityskiinnityksen vakuusarvo voidaan laskea joko yrityskiinnityksen tasearvon tai laskennallisen arvon suhteen.

Yrityskiinnityksen tasearvo on yrityskiinnityksen piiriin kuuluvien tase-erien yhteenlaskettu arvo yrityksen konkurssia edeltävässä tilinpäätöksessä. Yrityskiinnityksen laskennallinen arvo puolestaan saadaan kertomalla kukin yrityskiinnityksen piiriin kuuluva tase-erä ao. tase-erän kohdalla sovelletulla kertoimella, ja laskemalla nämä arvot yhteen.

1.4. Tutkimuksen rajaukset

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan ainoastaan yrityskiinnityksen käyttökelpoisuutta vakuutena konkurssitilanteissa, ulosmittausmenettely on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle.

Tutkimus rajattiin tutkimusaineiston saatavuudesta johtuen ajallisesti vuosiin 2004-2008. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimuksen kohteeksi on valittu konkurssitapauksia, joissa konkurssipesän loppukokous on pidetty kyseisinä vuosina. Konkurssin alkamisajankohtaa ei pidetty kriteerinä konkurssitapauksen valinnalle tutkimuksen kohteeksi, joten pieni osa aineistosta koostui melko vanhoistakin konkurssitapauksista, joissa konkurssiprosessi oli kestänyt huomattavan kauan.

¹ KonkL (120/2004) 1 §

² OPK/ Vakuusopas

Valtaosa konkurssiprosesseista on kuitenkin alkanut 2000-luvulla. Tämä ajanjakso on valtaosin ollut taloudellista nousukautta, joten tutkimuksen tulokset eivät tuone esille sitä, että taloudellisesti vaikeina aikoina myös yrityskiinnityksen vakuusarvo mitä luultavimmin heikkenee. Lama-ajan ottaminen mukaan tarkasteluun olisi ollut sinänsä mielenkiintoista, sillä suhdannetilanteella lienee olennainen vaikutus yrityskiinnityksen vakuusarvoon. On valitettavaa, että mielenkiintoinen suhdanneulottuvuus jää näin ollen tutkielman ulkopuolelle, mutta aineistoa ei ollut enää saatavissa lähes 20 vuotta vanhoista konkurssitapauksista, ainakaan riittävän kattavasti.

Timo Tillin mukaan keskeisiä yrityskiinnityksen vakuusarvoon vaikuttavia muuttujia ovat yrityksen koko, toimiala ja sijainti.¹ Näiden lisäksi yrityskiinnityksen vakuusarvoon vaikuttavia muuttujia on varmasti muitakin, joiden vaikutuksen selvittäminen voisi olla mielenkiintoista ja hyödyllistä. Eräs tällainen muuttuja voisi olla esimerkiksi yrityskiinnitysvelkojan reagointinopeus (joka ei varsinaisesti ole yrityksen ominaisuus). Yrityskiinnityksen vakuusarvoon reagointinopeudella voi olla olennainen vaikutus. Näin etenkin siinä tapauksessa, että on olemassa riski yrityskiinnityksen alaisen omaisuuden hävittämisestä tai kätkemisestä. Koko, toimiala ja sijainti ovat kuitenkin yksiselitteisimmin määriteltävissä ja yritysten jako ryhmiin näiden muuttujien perusteella voidaan toteuttaa suhteellisen yksinkertaisesti.

Lainsäädännössä tapahtuneiden muutosten johdosta joudutaan tutkielmassa suoritettavan empiirisen tarkastelun ulkopuolelle jättämään konkurssitapaukset, joissa yritys on haettu konkurssiin ennen 1.1.1995. Laki velkojien maksunsaantijärjestyksestä on ollut voimassa nykyisessä muodossaan kyseisestä ajankohdasta alkaen. Tätä aiemmassa lainsäädännössä yrityskiinnitys tuotti 100 prosentin etuoikeuden, mutta toisaalta etuoikeutettujen velkojien joukko oli nykyistä laajempi (lain siirtymäaikana yrityskiinnityksen tuottama etuoikeus oli 60 %). Ennen mainittua päivämäärää alkaneet konkurssitapaukset (joihin sovelletaan MJL:n vanhoja säännöksiä) eivät siis ole

¹ Timo Tillin haastattelu

vertailukelpoisia 1.1.1995 jälkeen alkaneisiin konkursseihin verrattuna ja ne joudutaan rajaamaan kerättävän tutkimusaineiston ulkopuolelle.

1.5 Tutkimusmenetelmät, tutkimusaineisto ja tutkimuksen toteutus

Tutkielman empiirisessä osassa hyödynnettävä tutkimusaineisto on kerätty konkurssipesien loppukokouspöytäkirjojen sisältämistä tiedoista sekä konkurssiin menneiden yritysten viimeisistä ennen konkurssia vahvistetuista tilinpäätöksistä. Konkurssipesien loppukokouspöytäkirjat sisälsivät tutkimuksen kannalta relevantin jako-osuusluettelon, josta kävi ilmi yrityskiinnityksen perusteella maksettu jako-osuus. Lisäksi näiden tietojen avulla oli mahdollista tehdä analyysi siitä, minkälaisia vaikutuksia yrityskiinnityksen tuottaman etuoikeuden nostamisella olisi. Aineisto kerättiin konkurssipesien loppukokouspöytäkirjojen osalta Konkurssiasiamiehen toimiston arkistosta ja tilinpäätösaineiston osalta OP-Pohjola –ryhmän tietojärjestelmistä.

Konkurssiasiamiehen toimiston arkistosta tutkimuksen kohteeksi valittujen konkurssitapausten piti täyttää kaksi kriteeriä. Ensinnäkin konkurssiin menneen yrityksen tilinpäätöstiedot tuli olla saatavissa OP-Pohjola –ryhmän tietojärjestelmistä. Toinen kriteeri oli luonnollisesti se, että yrityksen velkojen vakuutena oli täytynyt olla yrityskiinnitys. Yrityskiinnitykselle maksettua jako-osuutta ei voitu pitää kriteerinä, koska silloin tapaukset, joissa yrityskiinnitysvelkoja on jäänyt ilman jako-osuutta, olisivat jääneet aineistosta pois. Kriteerinä ei myöskään pidetty sitä, että yrityskiinnityksen haltija olisi ollut OP-Pohjola –ryhmään kuuluva taho.

Lähes kaikilla tutkimuksen kohteeksi päätyneillä konkurssiin joutuneilla yrityksillä oli luultavasti jonkinlainen asiakassuhde OP-Pohjola –ryhmään, koska nämä olivat toimittaneet tilinpäätöstietonsa osuuspankeille. Siksi osuuspankkien laina-asiakkaat korostuvat aineistossa, mutta monissa tapauksissa yrityskiinnityksen haltijana on ollut muu taho, kuten Finnvera Oyj, muu pankki tai yksityishenkilö (yleensä pankin

luovutettua yrityskiinnityksen hallinnan takaajalle tämän suoritettua päävelallisen sitoumukset). Lisäksi joissakin tapauksissa yrityskiinnityksen perusteella kertyi jako-osuutta useammalle yrityskiinnitysvelkojalle.

Käytännössä tutkimusaineisto siis muodostui sellaisista konkurssitapauksista, joissa pankin (tai muun velkojan) saatavien vakuutena on ollut yrityskiinnitys. Konkurssipesän loppukokouspöytäkirjojen liitteenä olevasta jako-osuusluettelosta oli löydettävissä tutkimuksen kannalta olennaisin tieto, so. kuinka suuri suoritus yrityskiinnityksen perusteella on saatu konkurssipesästä. Tätä verrattiin yrityskiinnityksen tasearvoon sekä yrityskiinnityksen laskennalliseen arvoon, joka saatiin kertomalla edellisen tilinpäätöksen yrityskiinnityksen piiriin kuuluvien tase-erien arvo ao. tase-erän kohdalla sovelletulla kertoimella (vakuusarvon prosenttiosuudella). Tässä tutkimuksessa sovellettavat kertoimet ovat siis koneiden ja kaluston osalta 30 %, vaihtuvien vastaavien osalta 10 % ja myyntisaamisten osalta 5 %. Vertaaminen tapahtui yrityksen viimeiseen ennen konkurssia vahvistettuun tilinpäätökseen. Jako-osuusluetteloista saatavien tietojen avulla oli myös mahdollista laskea, kuinka paljon yrityskiinnitysvelkojalle olisi kertynyt jako-osuutta, mikäli yrityskiinnitys olisi tuottanut 100 % etuoikeuden.

Ylipäätensä konkurssitapauksia OP-Pohjola – ryhmän vuoteen 1989 ulottuvassa konkurssirekisterissä oli 3780 kpl. Arviolta noin 20 prosentissa näissä tapauksissa vakuutena on ollut yrityskiinnitys. Rajoittava tekijä tutkimusaineiston hankinnan kannalta oli konkurssipesien loppukokouspöytäkirjojen saatavuus. Konkurssiasiamiehen toimiston arkistossa konkurssipesien loppukokouspöytäkirjoja säilytetään 5 vuotta, joten sieltä aineistoa oli saatavissa ainoastaan vuosilta 2004-2008. Näin ollen tutkimus oli rajattava ajallisesti näihin vuosiin. On tosin huomattava, että konkurssipesien loppukokouspöytäkirjat on arkistoitu nimenomaan loppukokouksen pitopäivämäärän mukaan. Konkurssiprosessien pituus vaihtelee, joten pieni osa tapauksista saattoi olla melko vanhojakin.

Tutkimuksessa on 176 havaintoyksikköä. Tutkimus toteutettiin kvantitatiivisena, mutta tutkimuksen perusjoukko oli kuitenkin niin suppea, että otantatutkimuksen suorittamiselle ei ollut perusteita. Tutkimusaineiston perusteella oli kuitenkin mahdollista tehdä kattava katsaus yrityskiinnityksen vakuusarvosta todellisuudessa. Aiemmat tutkimukset aiheesta on toteutettu huomattavasti pienemmällä aineistolla.

Tutkimuksen empiirisen osuuden tueksi laadittiin teoreettinen osuus, jossa tarkasteltiin yrityskiinnitykseen, konkurssiin ja yrityssaneerauksen liittyvää relevanttia kirjallisuutta sekä lainsäädäntöä. Tutkielman keskeiset käsitteet, yrityskiinnitys ja konkurssi ovat luonteeltaan juridisia konstruktioita, joten tästä syystä niiden käsitteellinen määrittely oli tehtävä ensisijaisesti oikeustieteellisistä lähtökohdista.

Tutkielman aihetta on sivuttu äskettäin mm. Titta Saksan pro gradu – tutkielmassa "Yrityskiinnitys ulosotossa ja konkurssissa: Havaintoja yrityskiinnitysvelkojan näkökulmasta" (Lappeenrannan teknillinen yliopisto, 2008). Saksan gradussa näkökulma on kuitenkin puhtaasti oikeustieteellinen, eikä tutkielmassa oteta esimerkiksi vakuusarvon määrittämiseen kantaa millään tavalla. Yrityskiinnitystä on käsitelty vastikään myös Turun yliopiston siviilioikeuden professorin Jarmo Tuomiston kirjassa "Yrityskiinnitys" (Helsinki: Talentum 2007). Aiheesta löytyy myös vanhempaa materiaalia, kuten Ojanen, I. ja Sutinen, J. 1991. Yrityskiinnitys. Yrityskiinnityslaki on vuodelta 1984 ja yrityskiinnitysasetus vuodelta 1985 (muutoksia lakiin ja asetukseen on tehty myöhemminkin), joten vanhempikaan materiaali ei ollut kaikilta osin irrelevanttia. Edelleen aineistona voitiin käyttää joitakin OP-Pohjola – ryhmän sisäisiä dokumentteja.

Lainsäädännön eroista johtuen aiheeseen liittyvä ulkomainen tutkimus ei laajamittaisesti soveltunut lähdemateriaaliksi, ruotsalaisia lähteitä lukuun ottamatta. Myös Ruotsin ja Suomen yrityskiinnityslainsäädännössä on tosin eroavaisuuksia. Koska tutkimuksen ulkopuolelle rajattiin eri oikeusjärjestysten vertailu yrityskiinnitystä

vastaavien vakuusjärjestelyjen suhteen, ei ulkomaisen kirjallisuuden käyttäminen laajasti lähdeaineistona ollut perusteltua.

Ruotsissa on vuoden 2009 alusta astunut voimaan uusi yrityskiinnityslainsäädäntö. Lainmuutoksen keskeinen sisältö on yrityskiinnityksen tuottaman etuoikeuden parantaminen, joten tältä osin ruotsalaisen lainmuutoksen valmisteluun liittyvän lähdemateriaalin hyväksikäyttö tässä tutkimuksessa oli perusteltua.

On todettava, että kirjallisen lähdeaineiston saatavuus sekä yrityskiinnityksen että varsinkin sen vakuusarvon määrittämisen suhteen oli melko niukkaa. Vakuuksien arvonmäärityksen teoriaa ei ole käsitelty yleisemmälläkään tasolla juuri lainkaan. Siksi tutkielmassa jouduttiin pohjautumaan määrällisesti suhteelliseen vähäiseen määrään lähdeteoksia, mutta toisaalta näitä teoksia käytettiin lähteenä laajemmin. Kotimaisessa kirjallisuudessa yrityskiinnityksen arvonmäärityksen käsittely on hyvin ohutta.

2. MIKÄ YRITYSKIINNITYS ON?

2.1 Yrityskiinnitys juridisena konstruktiona

Yrityskiinnityslain¹ 3 §:n mukaan yrityskiinnitys koskee elinkeinonharjoittajan elinkeinotoimintaan kuuluvan irtaimen omaisuuden sitä osaa, joka kuuluu seuraaviin ryhmiin:

- 1) rakennukset, rakennelmat, koneet, kalusto ja näihin verrattava käyttöomaisuus
- 2) tavaramerkkioikeus, toiminimioikeus, mallioikeus, patenttioikeus ja muu immateriaalioikeus sekä vuokraoikeus, käyttöoikeus, irrottamisoikeus ja muu erityinen oikeus sekä muu käyttöomaisuus
- 3) aineet, tarvikkeet, valmisteet, tavarat ja muu vaihto-omaisuus
- 4) kassavarat, saatavat, arvopaperit, arvo-osuudet ja muu rahoitusomaisuus

Yrityskiinnityksen voidaan todeta siis koskevan kaikkea elinkeinonharjoittajan elinkeinotoimintaan kuuluvaa irtainta omaisuutta, ellei muualla kuin YrKiinL 3 §:ssä ole muuta säädetty. Irtaimen omaisuuden käsite on helpoimmin määriteltävissä negatiivisesti. Irtainta omaisuutta on siis kaikki sellainen omaisuus, jota ei lueta kiinteän omaisuuden piiriin. Kiinteää omaisuutta on omistusoikeus maa- tai vesialueeseen. Lisäksi eräät tätä omistusoikeutta lähellä olevat oikeudet aiheuttavat kohteen jäämisen yrityskiinnityksen ulkopuolelle. Tämänkaltaisen oikeus on mm. määräalan saajan oikeus.²

¹ YrKiinL (634/1984)

² Tuomisto 2007 s. 79

Kansainvälisesti vertailtuna suomalainen yritysikiinnitysjärjestelmä on varsin kattava.¹ Toisaalta suomalaisessa järjestelmässä mahdollisuus yritysikiinnityksen kohteen rajaamiseen on suppeampi kuin monissa muissa oikeusjärjestyksissä; YrKiinL 5.2 § mahdollistaa yritysikiinnityksen rajaamisen joko elinkeinotoiminnan tiettyyn osaan tai tietylle maantieteelliselle alueelle² (yhden tai useamman sijaintikunnan tai -läänin suhteen, muunlainen maantieteelliseen alueeseen perustuva rajaus ei ole mahdollinen). Esimerkiksi Yhdysvalloissa vakuuskohteen määrittely on jätetty täysin sopimuksenvaraiseksi asiaksi. Suomalaista ratkaisua voidaan pitää selkeänä ja onnistuneena siinä mielessä, että se on omiaan vähentämään vakuuskohteen määrittelystä aiheutuvia ongelmia ja ristiriitoja. Näin myös yritysikiinnityksen haltijan voidaan ajatella olevan turvatummassa asemassa verrattuna niihin järjestelmiin, jossa vakuuskohteen määrittely on vapaampaa.

Edellytyksenä tietyn omaisuuserän kuulumiselle yritysikiinnityksen piiriin on siis sen kuuluminen elinkeinonharjoittajan elinkeinotoimintaan. Tällä vaatimuksella ei useimmiten ole merkitystä silloin, kun kyse on erillisestä oikeushenkilöstä, jonka tarkoituksena on voiton tuottaminen (lähinnä osakeyhtiöt). Käytännössä suurin merkitys tällä vaatimuksella on yksityisten toiminimen haltijoiden kohdalla. Tavallisesti toiminimen haltijalla on niin yksityisomaisuutta kuin elinkeinotoimintaan kuuluvaa omaisuutta, ja näiden välillä on tehtävä erottelu. Selvää on, ettei tämä ole aina yksiselitteistä. Samankaltainen erottelu joudutaan suorittamaan lähes poikkeuksetta silloin, kun kyse on elinkeinotoimintaa harjoittavasta säätiöstä tai aatteellisesta yhdistyksestä.³ Määriteltäessä kuuluuko jokin omaisuuserä elinkeinotoimintaan, apuna voidaan käyttää elinkeinonharjoittajan kirjanpitoa sekä verotustietoja. Ratkaiseva merkitys on kuitenkin sillä, mikä on omaisuuserän todellinen, pysyvä käyttötarkoitus.

¹ Tuomisto 2007 s. 60

² lain esitöiden mukaan kummankin rajoitusperusteen yhtäaikainen käyttö ei ole mahdollista (HE 190/1983 s. 8)

³ Tuomisto 2007 s. 60-62

Yrityskiinnityslaki tuli voimaan 1.1.1986. Sen edeltäjänä voidaan pitää lakia irtaimistokiinnityksestä¹, joka kumottiin YrKiinL:lla. Lisäksi YrKiinL:lla kumottiin sähkökiinnityslaki.² IrtKiinL:a edelsi vuosien 1748 ja 1770 asetukset teoslainakiinnityksestä.

Keskeisenä tavoitteena yrityskiinnityslain säätämisessä oli tukea etenkin pienten ja keskisuurien yritysten mahdollisuuksia saada rahoitusta helpottamalla irtaimen omaisuuden käyttöä luottojen vakuutena.³ Kaikissa tapauksissa muita kysymykseen tulevia keinoja irtaimen omaisuuden käyttämiseksi vakuutena ei välttämättä ole. Näin on haluttu vähentää pienten ja keskisuurien yritysten tarvetta turvautua ulkopuolisten tahojen (esim. yrittäjä henkilökohtaisesti) myöntämiin vakuuksiin.⁴ Tavoitteena oli, että elinkeinotoiminnan rahoittamisessa vakuutena käytettäisiin mahdollisuuksien mukaan yritystoiminnan piiriin kuuluvaa omaisuutta. Tämän ajateltiin tukevan merkittävästikin pienten tai keskisuurien yritysten toimintaa, sillä ulkopuolisten tahojen myöntämät vakuudet ovat joko maksullisia (esim. pankin antama) tai lisäävät huomattavasti yritystoimintaan liittyvää yrittäjän henkilökohtaista riskiä (esim. yrittäjän omavelkainen takaus). Lisäksi asetetut vakuudet vaikuttavat luonnollisesti luotonannon ehtoihin. Pk-sektorin mahdollisuudella saada luottoa kohtuullisin ehdoin lienee huomattava positiivinen kokonaistaloudellinen vaikutus, joskin yrityskiinnityksen mahdollistamisella oli toki vaikutus etuoikeudettomien velkojien asemaan.⁵

Yrityskiinnityksen vahvuuksia ovat mm. vakuusoikeuden perustamisen helppous sekä vakuusoikeuden piiriin kuuluvan omaisuuden laajuus. Perinteiset esinevakuudet kohdistuvat tavallisesti täsmällisesti yksilöityihin kohteisiin.⁶ Yrityskiinnityksen kohdalla vakuusoikeuden piirissä oleva omaisuusmassa voi vaihdella jatkuvasti. Yrityskiinnitys ei myöskään olennaisesti rajoita elinkeinonharjoittajan oikeutta luovuttaa

¹ IrtKiinL (55/1923)

² SähköKiintL (936/1948)

³ HE 190/1983

⁴ Tuomisto 2007 s. 2

⁵ Tuomisto 2007 s. 2

⁶ Tuomisto 2007 s. 5

yrityskiinnityksen alaista omaisuutta elinkeinotoiminnassaan (siltä osin kuin luovutusta voidaan pitää tavanomaisena liiketoimintana).

Jotta panttioikeus voisi syntyä yrityskiinnityksen nojalla, tulee YrKiinL:ssa¹ mainittujen edellytysten täytyä. Yrityskiinnitys voidaan vahvistaa vain kaupparekisteriin merkitylle elinkeinonharjoittajalle. Elinkeinoharjoittajan juridisella muodolla ei ole merkitystä. Merkitystä ei liene myöskään sillä, onko kyse elinkeinon- vai ammatinharjoittamisesta. Tuomiston² mukaan YrKiinL:ssa tarkoitettuina elinkeinonharjoittajina voidaan pitää niitä, joilla on kaupparekisterilain mukaan velvollisuus tai mahdollisuus kaupparekisteri-ilmoituksen tekemiseen³. Voidaan lisäksi todeta, että elinkeinonharjoittajan tulee olla merkittynä kaupparekisteriin yrityskiinnityshakemuksen jättöhetkenä (kaupparekisterimerkintä ei siis voi olla vireillä).⁴ Yrityskiinnitys voi kuitenkin mahdollisesti olla pätemätön, vaikka edellytys kaupparekisterimerkinnästä täytyisikin. Jos elinkeinonharjoittajan kaupparekisteriin ilmoittama toiminta ei todellisuudessa täytä elinkeinotoiminnan kriteerejä, vakuudensaaja ei välttämättä ole kiinnityksenhaltijan asemassa, siitä huolimatta että vakuudensaaja olisi ollut bona fide.⁵

Yrityskiinnitystä voi hakea joko elinkeinonharjoittaja itse tai velkoja. Kiinnitys on voimassa ilman uudistamista siihen asti kun se kuoletetaan. Kuoletusta voi hakea joko kiinnityksen haltija tai velallinen, kiinnityksen haltija kuitenkin ainoastaan velallisen suostumuksella. Kiinnityksen kohteena on siis elinkeinonharjoittajan elinkeinotoimintaan kuuluva irtain omaisuus niiltä osin kuin YrKiinL 3 §:ssä on määrätty. Yrityskiinnityksistä vastaava viranomainen on patentti- ja rekisterihallitus. Yrityskiinnitysasiat käsitellään PRH:ssa keskitetysti koko maan osalta, ja PRH ylläpitää yrityskiinnitysrekisteriä.⁶

¹ YrKiinL (634/1984) 1 §

² Tuomisto 2007 s. 30

³ KRekL (129/1979) 3 §

⁴ YrKiinL (634/1984) 8 §

⁵ Tuomisto 2007 s. 33

⁶ <http://www.prh.fi/fi/yrityskiinnitykset.html>

Sekä ulosmittausmenettelyllä, konkurssilla että yrityssaneerausmenettelyllä on vaikutusta yrityskiinnityksen vahvistamiseen ja panttioikeuden perustamiseen. Ulosmittausmenettely on rajattu tämän tutkielman ulkopuolelle, mutta sen vaikutuksia lienee silti syytä käsitellä lyhyesti.

Omaisuuteen, joka on ulosmitattu ennen yrityskiinnityksen hakemista, ei yrityskiinnityksen haltijalla luonnollisesti ole etuoikeutta. Ulosmittausvelkojan ja yrityskiinnityksen haltijan keskinäisen etuoikeusjärjestyksen ratkaisee se, onko ulosmittausmenettely aloitettu ennen yrityskiinnityksen hakemista. Ulosmittauksessa olevan elinkeinonharjoittajan lienee mahdollista hakea yrityskiinnitystä, ja monesti tämä on myös ulosmittausvelkojan etu, sillä yrityskiinnitysvakuutta vastaan voidaan hankkia lisää rahoitusta velkojen maksua varten.¹ Päinvastoin kuin ulosmittausmenettelyssä, yrityskiinnityksen vahvistaminen konkurssimenettelyn alettua olisi tarpeetonta, sillä konkurssipesään kuuluu käytännössä kaikki yrityskiinnityksen alainen omaisuus. Konkurssipesän mahdollisuudesta hakea yrityskiinnitystä ei kuitenkaan ole erikseen säädetty, joten mahdotonta se ei sinänsä ole.²

Yrityskiinnityslaki suojaa kiinnityksenhaltijaa eräiltä sellaisilta velallisen liiketoimintaa koskevilta muutoksilta tai riskeiltä, jotka toteutuessaan saattaisivat heikentää yrityskiinnityksen vakuusarvoa. YrKiinL 15 §:ssä määritellään ehtoja, joiden toteutuessa yrityskiinnitysvelkojalla on oikeus vaatia velalliselta välitöntä maksua. Tällaisia tilanteita ovat yrityksen (tai yrityksen osan, johon yrityskiinnitys on vahvistettu) toiminnan lopettaminen tai hallinnan luovuttaminen, yrityskiinnityksen alaisen omaisuuden tuhoutuminen tulipalon tai siihen verrattavissa olevan syyn johdosta, velallisen tiedonantovelvollisuuden laiminlyönti tai yrityskiinnityksen alaisen omaisuuden huono hoito tai vähentyminen.³ Edellä mainittujen ehtojen toteutuminen antaa yrityskiinnitysvelkojalle mahdollisuuden irtisanoa luotto.

¹ Tuomisto 2007 s. 34

² Tuomisto 2007 s. 47

³ YrKiinL (634/1984) 15 §, Ojanen I., Sutinen J. 1991 s. 38

YrKiinL 15 §:n säädöksillä lienee positiivinen vaikutus yrityskiinnityksen vakuusarvoon. Yrityskiinnityksen alaisen omaisuuden tuhoutuminen tai vähentyminen vaikuttaa luonnollisesti vakuusarvoon negatiivisesti. On tosin huomattava, että näissä tapauksissa vakuusarvon laskuun liittyvä riski on jo realisoitunut, eikä oikeus irtisanoa luotto välttämättä paranna luotonantajan asemaa. Yrityksen lopettamisella, hallinnan siirrolla tai tiedonantovelvollisuuden laiminlyömisellä ei sen sijaan ole välittömiä vaikutuksia yrityskiinnityksen vakuusarvoon, mutta ne lisäävät silti luotonantajan riskiä.

2.2 Elinkeinonharjoittajan luovutustoimet ja yrityskiinnitys

Yrityskiinnityslaki ei pääsääntöisesti rajoita velallisen oikeutta tavanomaisiin yrityskiinnityksen alaisen omaisuuden luovutuksiin. Laissa todetaan, että "yrityskiinnityksen estämättä kiinnitettyä omaisuutta saa luovuttaa ja käyttää siten kuin elinkeinotoimintaan kuuluva säännöllinen tavaravaihto tai omaisuuden tarpeellinen uusiminen taikka muu normaali liiketoiminta edellyttää."¹ Yrityskiinnityksen tuottama panttioikeus lakkaa elinkeinonharjoittajan luovuttamaan omaisuuteen, ja toisaalta syntyy elinkeinonharjoittajan hankkimaan omaisuuteen (edellyttäen, että omaisuuserä kuuluu YrKiinL 3 §:n mukaan yrityskiinnityksen piiriin).

Arvioitaessa sitä, onko luovutustoimi aiheuttanut omaisuuserän siirtymisen yrityskiinnityksen piiristä pois tai sen piiriin on kriteerinä pidettävä siis normaalia liiketoimintaa, joka tavanomaisesti on ainakin jollain tavoin taloudellisesti perusteltua. Esimerkiksi alihintaisia tai muuten elinkeinonharjoittajan kannalta epäedullisia luovutuksia ei tavallisesti pidetä normaalin liiketoiminnan piiriin kuuluvina. Tämänkaltaiset luovutukset ovat yrityskiinnityksen haltijan kannalta vahingollisia vakuuden arvoa alentavan luonteensa vuoksi.² On myös huomattava, että yrityskiinnityksen haltijan panttioikeus lakkaa myös niissä tapauksissa, joissa luovutus

¹ YrKiinL (634/1984) 9.1 §

² Tuomisto 2007 s. 244-245

ei ole kuulunut normaalin liiketoiminnan piiriin, mutta luovutuksen saaja on ollut bona fide.¹ Yrityskiinnityksen alaisen omaisuuden vahingoittuessa tai tuhoutuessa vakuutuskorvaus kuuluu yrityskiinnityksen piiriin.

Vaikka voidaankin ajatella, että monessa tapauksessa yrityskiinnityksen vakuusarvoa alentavat luovutustoimet luettaisiin normaalin liiketoiminnan ulkopuolelle, näin ei ole aina asianlaita. Sinänsä normaaliksi liiketoiminnaksi katsottava luovutustoimi voi jälkikäteen arvioituna osoittautua kannattamattomaksi ja vähentää yrityskiinnitysvakuuden arvoa. On myös mahdollista, että luovutustoimen aiheuttama vakuusarvon aleneminen on vain väliaikaista. Luovutustoimen ehtojen poikkeuksellisuus lienee ratkaisevassa asemassa arvioitaessa jonkin transaktion kuulumista normaalin liiketoiminnan piiriin tai sen ulkopuolelle. Yhtä ratkaisevaa vaikutusta ei ole luovutetun omaisuuden määrällä, jos siitä on saatu käypä vastasuoritus, sillä vastasuorituskin kuuluu tavallisesti yrityskiinnityksen piiriin.²

Suuren omaisuusmassan luovutuksella tähdätään kuitenkin monesti liiketoiminnan lopettamiseen, supistamiseen tai uudelleen suuntaamiseen. Tällaisissa tapauksissa luovutusta ei yleensä voida pitää normaalin liiketoiminnan piiriin kuuluvana. Jos pääosa (yli puolet) yrityskiinnityksen piiriin kuuluvasta omaisuudesta luovutetaan, on luovutustoimelle saatava yrityskiinnityksen haltijan suostumus.³

Yrityskiinnityksen asemaa elinkeinotoiminnan rakennemuutoksissa ei käsitellä tässä tutkielmassa.

¹ YrKiinL (634/1984) 9.2 §

² Tuomisto 2007 s. 245-246

³ YrKiinL (634/1984) 9.3 §

2.3 Yrityskiinnityksen suhde muihin elinkeinonharjoittajan omaisuuteen kohdistuviin kiinnityksiin tai panttauksiin

2.3.1 Kiinnitykset

Yrityksen irtaimeen omaisuuteen voidaan vahvistaa mm. auto-, laitos-, alus- ja ilma-aluskiinnityksiä. Yrityskiinnitys on säädetty pääosin toissijaiseksi näihin vakuusmuotoihin nähden. Yrityskiinnitys ei koske sellaista omaisuutta, johon voidaan vahvistaa kiinnitys muun lain mukaan. Poikkeuksen tekee autokiinnitys, joka on yrityskiinnitykseen nähden ensisijainen vain, jos se on vahvistettu ennen yrityskiinnityksen vahvistamista. Samassa yhteydessä voidaan todeta, että yrityskiinnitysten keskinäinen etuoikeus määräytyy kronologisesti, ts. aikaisemmin haetulla kiinnityksellä on etuoikeus ennen myöhemmin haettua.¹ Kuitenkin yrityskiinnitysten keskinäistä etuoikeutta voidaan muuttaa jos kiinnityksenhaltija, jonka asema muutoksen johdosta heikkenee, suostuu menettelyyn.²

Edellä mainitun seurauksena yrityskiinnityksen ulkopuolelle jää kiinteän omaisuuden lisäksi käyttöoikeus maahan (laitos- eli käyttöoikeuskiinnitys), alus (aluskiinnitys) tai ilma-alus (ilma-aluskiinnitys). Sama pätee myös keskeneräisiin aluksiin ja ilma-aluksiin.³ Tämä on perusteltua siinä mielessä, että yrityskiinnityksen tuottama etuoikeus on huonompi kuin laitos-, alus- tai ilma-aluskiinnityksen. Yrityskiinnityksen konkurssissa tuottama etuoikeus on rajattu 50 prosenttiin, toinen puoli yrityskiinnityksen piiriin kuuluvan omaisuuden arvosta jaetaan etuoikeudettomien velkojien kesken. Yrityskiinnitysvelkojat osallistuvat näiden saatavien jakoon etuoikeudettomina velkojina siltä osin, kuin nämä eivät ole saaneet täyttä suoritusta saatavalleen.⁴ Laitos-, alus- ja ilma-aluskiinnitys tarjoavat paremman etuoikeutensa vuoksi tehokkaamman keinon hyödyntää kiinnitettävän kohteen vakuusarvoa.

¹ YrKiinL (634/1984) 8 §

² YrKiinL (634/1984) 24 §

³ Tuomisto 2007 s. 112

⁴ MJL (1578/1992) 5 §

Edellä todettiin yrityskiinnityksen koskevan myös autokiinnityslaisissa tarkoitettua omaisuutta. Jos autokiinnitys on kuitenkin haettu ennen yrityskiinnitystä, autokiinnityslaisissa tarkoitettua omaisuudesta realisoinnissa saatava kauppahinta käytetään ensisijaisesti autokiinnityksen haltijan saatavien maksuun, ja tästä ylijäävä osuus yrityskiinnityksen haltijan saatavien maksuun. Päinvastaista tilannetta ei voi syntyä, koska autokiinnityslain tarkoittamaan omaisuuteen ei voida vahvistaa autokiinnitystä, mikäli se kuuluu elinkeinonharjoittajalle, jonka omaisuuteen on jo aiemmin haettu yrityskiinnitys.¹

2.3.2. Panttaukset

Yrityskiinnityslaisissa todetaan, ettei yrityskiinnityksen alaista omaisuutta voida pantata muuten kuin kyseisen lain säännöksiä noudattaen (pl. arvopaperit, arvo-osuudet sekä saatavat). Tämänkaltainen panttaus ei sido yrityskiinnityksen haltijaa.² Lainkohdassa viitattuja yrityskiinnityksen kanssa "kilpailevia" panttauksia ovat käteis- ja denuntiaatiopanttaus.

Käteispanttaus on kysymyksessä silloin, kun julkivarmistuskeinona (sivullissuojan saamiseksi) on panttauksen kohteen hallinnan siirto. Denuntiaatiopanttauksessa taas julkivarmistuskeinona voidaan käyttää ilmoitusta pantinhaltijalle.

Vaikka käteis- tai denuntiaatiopanttaukset eivät sido yrityskiinnityksen haltijaa, oikeuskirjallisuudessa on tulkittu³, että ne ovat muita velkojia sitovia siitä huolimatta, että päinvastainenkin tulkinta olisi YrKiinL 4.3 §:n mukaan mahdollinen. Lähtökohtana yrityskiinnityksen ja käteis- tai denuntiaatiopanttauksen ensisijaisuutta arvioitaessa on aikaprioriteettiperiaate. Yrityskiinnityksen kohteena olevaa omaisuutta ei voida yrityskiinnityksen vahvistamisen jälkeen pantata käteis- tai denuntiaatiopanttauksella yrityskiinnityksen haltijaa sitovasti. Tilanne on toinen siinä tapauksessa, että

¹ Vakuusopas / Osuuspankkikeskus

² YrKiinL (634/1984) 4.3 §

³ Ks. esim. Tuomisto 2007 s. 136 ja Ojanen I., Sutinen J. 1991 s. 50

periaatteessa yrityskiinnityksen piiriin kuuluva omaisuus on pantattu käteis- tai denutiaatiopanttauksella ennen yrityskiinnityksen vahvistamista. Tällöin erillispanntaus sitoo yrityskiinnityksen haltijaa.¹

2.4 Yrityskiinnitys konkurssissa

Jos ennen konkurssin alkamista on ollut käynnissä ulosmittausmenettely, se on tavallisesti keskeytettävä konkurssin alkaessa. Yrityskiinnityksen haltija ei voi periä saatavaansa konkurssimenettelystä irrallaan (separatistina), vaan yrityskiinnityksen kohteena olevan omaisuuden realisointi tapahtuu konkurssipesän varojen myyntiä koskevien sääntöjen mukaan.²

Yrityskiinnityksen konkurssissa tuottamaa etuoikeutta määrittelee maksunsaantilaki. Konkurssitilanteessa yrityskiinnitysvelkojalla on etuoikeus 50 % siitä omaisuudesta, joka konkurssipesässä on jäljellä kun paremman etuoikeuden omaavien velkojien saamiset ovat maksettu.³ Jos yrityskiinnitysvelkoja ei saa 50 prosentin etuoikeutensa nojalla täyttä suoritusta saatavalleen, hän on etuoikeudettoman velkojan asemassa jaettaessa konkurssipesän muita varoja. Yrityskiinnityksen tuottama etuoikeus käsittää velan pääoman lisäksi velan korot sekä perimiskulut. Korkojen osalta etuoikeus on rajattu enintään kolmeen vuoteen ennen konkurssin alkua.

Yrityskiinnityksen haltijaa parempi etuoikeus on ensinnäkin niillä saatavilla, jotka on turvattu pantti- tai pidätysoikeudella.⁴ Lisäksi yrityksen saneerauksen yhteydessä syntyneillä saatavilla sekä lapsen elatusapusaatavilla on etusija sellaiseen saatavaan nähden, jonka vakuutena on yrityskiinnitys. Edellä mainittujen lisäksi yrityskiinnitysvelkojaa paremmalla etuoikeudella maksetaan kaikki massavelat. Massaveloilla tarkoitetaan konkurssin alkamisen jälkeen syntyneitä saatavia.

¹ Vakuusopas / Osuuspankkikeskus, Tuomisto 2007 s.143-144

² Tuomisto 2007 s. 307

³ Tuomisto 2007 s. 311

⁴ MJL (1578/1992) 3 §

Konkurssipesän selvityskustannukset ovat myös massavelan kaltaisia saatavia, ne suoritetaan pesän varoista ennen etuoikeutettuja saamia.

Massavelkojen suhteen syntyy ongelma niiden kohdentamisesta yrityskiinnityksen piiriin kuuluvaan ja sen ulkopuolelle jäävään omaisuuteen. Lainsäädännössä ei ole selkeästi otettu kantaa siihen, kumpaa omaisuusmassaa tulisi ensisijaisesti käyttää massavelkojen maksuun. Tuomisto (2007) esittää, että massavelat tulisi periä ensisijaisesti yrityskiinnityksen piiriin kuulumattomasta omaisuudesta. Perusteena näkemykselle on se, että ennen maksunsaantilain voimaantuloa oikeuskäytännössä oli periaate, että yleisen etuoikeuden haltijan saatava oli pyrittävä maksamaan niin, ettei huonomman erityisen etuoikeuden (yrityskiinnityssaatava) haltijan asema kärsi.

Yrityskiinnitystä paremman etuoikeuden omaavista saatavista käytännössä suurin merkitys yrityskiinnityksen vakuusarvon kannalta on saatavilla, joiden vakuutena on pantti- tai pidätysoikeus. Tämä riippuu toki konkurssipesän varallisuuden määrästä. Joissakin tapauksissa jo konkurssipesän selvityskulut voivat aiheuttaa sen, ettei huonommalla etuoikeudella oleville velkojille jää juurikaan jaettavaa.

Jos yrityskiinnityksen tuottama etuoikeus olisi täydellinen, se tarkoittaisi monessa tapauksessa sitä, että yrityksen etuoikeudettomat velkojat jäisivät ilman suoritusta. Etuoikeuden rajoittamisella on haluttu varmistaa, että pesän selvityskuluihin ja etuoikeudettomille velkojille jää jaettavaa. Toisaalta yrityskiinnityksen tuottamalla puolittaisella etuoikeudella on tietysti yrityskiinnityksen vakuusarvoa selkeästi alentava vaikutus verrattuna täydelliseen etuoikeuteen. Yrityskiinnityksen käyttökelpoisuutta vakuutena täydellinen etuoikeus varmastikin lisäisi.

2.5 Yrityskiinnityksen tuottaman etuoikeuden parantamisen vaikutukset

Aiemmin yrityskiinnitys tuotti 100 %:n etuoikeuden.¹ Etuoikeus rajattiin 50 %:iin samalla, kun etuoikeutettujen saatavien piiriä supistettiin huomattavasti. Esimerkiksi työpalkkasaatavien etuoikeus poistettiin. Näiden lainmuutosten taustalla oli tarkoitus yleisesti parantaa etuoikeudettomien velkojien asemaa. Koska etuoikeutettujen saatavien piirin rajoittamisen ei haluttu hyödyttävän vain yrityskiinnitysvelkojia, koettiin yrityskiinnityksen tuottaman etuoikeuden rajaaminen tarpeelliseksi. Yrityskiinnityksen vakuusarvon haluttiin säilyvän ennallaan.² Lisäksi huomiota haluttiin kiinnittää eri velkojaryhmien aktiivisuuden ylläpitoon konkurssipesän suhteen.

Ruotsissa omaksuttiin samankaltainen linja yrityskiinnityslainsäädäntöä muutettaessa vuonna 2004. Tällöin säädetyin lain mukaan yrityskiinnitys tuotti 55 % etuoikeuden. Muutosta perusteltiin pyrkimyksellä parantaa velkojien tasa-arvoa. Tavoitteena oli myös kiinnityksenhaltijoiden aktivoiminen luottokontrolliin ja yrityksen viemiseen saneerausmenettelyyn aiemmin. Lainvalmisteluvaiheessa lakiehdotukseen kohdistui kritiikkiä erityisesti siksi, että yrityskiinnityksen tuottama alhainen etuoikeusprosentti hankaloittaisi pienten ja keskisuurten yritysten lainansaantimahdollisuuksia. Siksi etuoikeusprosenttia nostettiin alkuperäisen ehdotuksen 50 %:sta 55 %:iin.³

Vuonna 2007 tehtiin kuitenkin ehdotus Ruotsin yrityskiinnityslainsäädännön muuttamiseksi. Ehdotuksen mukaan yrityskiinnityksen tuottama etuoikeus olisi nostettu 55 %:sta 75 %:iin. Etuoikeusjärjestystä ei kuitenkaan ehdotuksen mukaan olisi muutettu (vuoden 2004 lainsäädännössä Ruotsissa yrityskiinnityksen piiriin kuului pesän sekä kiinteä että irtain omaisuus), vaan yrityskiinnitysvelkojien asemaa olisi

¹ Ojanen I., Sutinen J. 1991 s. 151

² Tuomisto 2007 s. 312, HE 181/1992

³ Lagrådsremiss: Företagshypotek – en bättre säkerhet för lån till företag, s. 33

parannettu nimenomaan yrityskiinnityksen tuottamaa etuoikeutta laajentamalla. Tämänkin ehdotuksen taustalla oli huoli yritysten lainansaantimahdollisuuksista.¹

Vuoden 2009 alusta Ruotsissa astui voimaan uusi yrityskiinnityslainsäädäntö.² Valtiopäivät päätyi nostamaan yrityskiinnityksen tuottaman etuoikeuden ehdotuksessa mainitun 75 % sijasta 100 prosenttiin. Lisäksi saatavien etuoikeusjärjestystä muutettiin siten, että valtion regressioikeudella perimät palkkaturvasaavat menettivät etuoikeutensa. Yrityskiinnityksen piiriin kuuluvan omaisuuden määrää kuitenkin supistettiin, ja nykyään yrityskiinnityksen laajuus Ruotsissa on samankaltainen kuin Suomessa sillä erotuksella, että esimerkiksi pankki- ja kassavarat eivät kuulu sen piiriin. Lainmuutos käytännössä palautti vuotta 2004 edeltäneen oikeustilan. Lainmuutoksen tavoitteena on yrityskiinnityksen vahvistaminen siten, että vakuuden käyttökelpoisuus yrityksille kasvaa ja niiden lainansaantimahdollisuudet helpottuvat.³

Myös Suomessa lienee tarvetta arvioida uudelleen yrityskiinnityksen tuottaman etuoikeuden laajuutta. Suomen lainsäädännön mukaan yrityskiinnityksen piiriin kuuluva omaisuus on huomattavasti suppeampi verrattuna esimerkiksi Ruotsiin (ennen lainmuutosta). Tämänhetkisen lainsäädännön pyrkimys turvata etuoikeudettomien velkojien asema konkurssissa on sinänsä perusteltu, mutta toisaalta yrityskiinnityksen käyttökelpoisuus vakuutena on kyseenalainen nykyllä lainsäädännön puitteissa. Ruotsin yrityskiinnityslainsäädännön muutoksen perusteluissa esitetty huoli yritysten lainansaantimahdollisuuksista käyttämällä yrityskiinnitystä vakuutena pätee myös Suomessa.

Etukäteen on kuitenkin hankalaa ennustaa tarkasti, miten yrityskiinnityksen vakuusarvo tulisi kehittymään sen etuoikeutta parannettaessa. Sinänsä yrityskiinnityksen keskimääräisen vakuusarvon laskeminen aineiston perusteella 100 % etuoikeuden tapauksessa on yksinkertaista, mutta etuoikeuden parantamisen

¹ En starkare företagsinteckning (SOU 2007:71)

² Lag om företagshypotek (2008:990)

³ Civilutskottets betänkande 2008/09:CU5

ulkoisvaikutuksia on vaikeampi arvioida. Näillä ulkoisvaikutuksilla on vaikutusta myös vakuusarvoon.

Ruotsissa uuden yrityskiinnityslainsäädännön valmistelun yhteydessä ennakoitiin, että yrityskiinnityksen vakuusarvon parantuessa etuoikeuden nostamisen myötä myös luotonantajien toiminta mm. vakuuksien vaatimisen suhteen voisi muuttua. Yrityskiinnityksen muuttuessa paremmaksi vakuudeksi luotonantajien tarve vaatia yrityskiinnitystä paremmalla etuoikeuden omaavia vakuuksia (mm. kiinteistö- tai aluskiinnityksiä) saattaisi vähentyä. Tämä puolestaan parantaisi yrityskiinnityksen vakuusarvoa entisestään, sillä paremman etuoikeuden omaavien saatavien määrä luultavasti laskisi. Lisäksi velallisen konkurssiin hakemisen houkuttelevuus suhteessa yrityssaneerausmenettelyyn luultavasti lisääntyisi etenkin yrityskiinnityksvelkojien tapauksessa, koska konkurssi- ja yrityssaneerausmenettelyiden ero yrityskiinnityksen tuottaman etuoikeuden suhteen poistuisi.¹

Yrityskiinnityksen tuottaman etuoikeuden heikennystä Ruotsin vuoden 2004 yrityskiinnityslaisissa (ja siitä johtunutta yrityskiinnityksen vakuusarvon laskua) perusteltiin yrityssaneerausmenettelyn houkuttelevuuden lisäämisellä. Lisäksi tarkoituksena oli kannustaa luotonantajia kiinnittämään erityistä huomiota velallisyrittäjien kannattavuuteen. ITPS:n² Ruotsissa tekemien selvitysten mukaan yrityskiinnityksen tuottaman etuoikeuden heikennys on vaikuttanut lainaehtoihin huonontavasti siinä määrin, että uudistuksen hyödyt ovat selvästi negatiivisia vaikutuksia pienemmät.³

Yrityskiinnityksen vakuusarvoon voidaan vaikuttaa lainsäädännön keinoin lähinnä kolmella tapaa. Ensinnäkin yrityskiinnityksen tuottaman etuoikeuden määrää voidaan muuttaa. Toiseksi yrityskiinnityksen piiriin kuuluvan omaisuuden määrään voidaan vaikuttaa. Kolmas tapa on muuttaa yrityskiinnityksen asemaa etuoikeusjärjestyksessä.

¹ Lagrådsremiss: Företagshypotek – en bättre säkerhet för lån till företag, s. 50

² Institutet för tillväxtpolitiska studier

³ Lagrådsremiss: Företagshypotek – en bättre säkerhet för lån till företag, s. 39

Viimeksi mainitulla keinolla lienee suurin vaikutus yrityskiinnityksen vakuusarvoon. Kuitenkin yrityskiinnitysvelkojan etuoikeuden nostaminen verrattuna tämän hetkessä lainsäädännössä sitä paremmalla etuoikeudella oleviin velkoihin olisi luultavasti varsin ongelmallista.

3. YRITYSKIINNITYKSEN VAKUUSARVOON VAIKUTTAVIA SEIKKOJA

3.1 Vakuusarvosta

Vakuusarvon käsitteellä ymmärretään jonkin omaisuuserän kelpoisuutta sekä arvoa toimia sitoumusten vakuutena. Omaisuuserällä voi olla useita erilaisia arvoja riippuen arvonmäärityksen käyttötarkoituksesta ja näkökulmasta. On mahdollista erottaa ainakin omaisuuden tasearvo, käypä arvo, hankinta-arvo sekä realisointiarvo. Vakuusarvon määrittämiseen vaikuttavat ainakin vakuuskohteen käypä arvo sekä odotukset arvon kehityksestä tulevaisuudessa. Edelleen vakuutena olevan kohteen realisoinnin mahdollisuus sekä taloudellisessa että juridisessa mielessä on otettava huomioon vakuusarvoa määritettäessä.¹

Realisoinnin mahdollisuus ja onnistuneisuus taloudellisessa mielessä riippuu realisoitavan kohteen markkinoista. On luonnollista, että kohteen markkinahinnan kehitys vaikuttaa sen vakuusarvoon. Lisäksi etenkin epätavallisten kohteiden tapauksessa realisointi voi olla vaikeaa ja aikaa vievää, jos kohteelle ei yksinkertaisesti ole ostajia. Realisoinnin taloudelliset ongelmat korostuvat erityisesti haastavassa taloustilanteessa. Paradoksaalista on, että juuri tällöin tarve realisointeihin on tavallisesti suurimmillaan.

Taloudellisten seikkojen lisäksi vakuutena olevan kohteen realisoinnin mahdollisuuteen tai onnistumiseen voivat vaikuttaa juridiset tekijät. Tällaisia tekijöitä voivat olla muun muassa erilaiset vakuuskohteeseen kohdistuvat rasitteet, jotka estävät tai rajoittavat kohteen realisointia.

¹ Ojanen I., Sutinen J. 1991 s. 165

Vakuus katsotaan turvaavaksi silloin, kun vakuuskohteen realisoinnissa saadaan saatavalle täysi suoritus. On selvää, että vakuuden määrittelemisen turvaavaksi edellyttää jonkinlaista puskuria, varmuusväliä, vakuuden käyvän arvon ja vakuusarvon välille. Tällöin vakuuden käyvän arvon on oltava luoton määrää suurempi. Puskuri toimii luotonantajan turvana vakuuden arvonalentumisia sekä muita luotonantajan asemaa heikentäviä tekijöitä vastaan.¹ Vakuuden arvon määrittely on osa rahoitustoimintaa ja pankin riskinottoa. Lainsäädännössä ei ole määräyksiä vakuuksien arvon määrittämisestä, vaan käytännössä arvonmäärittelyä ohjaa pankkitapa. Pankkikäytännössä yritys kiinnitystä ei tavallisesti ole hyväksytty turvaavaksi vakuudeksi, vaan se on käytössä lisävakuutena.

Vakuuden tyypillä on olennainen vaikutus tarvittavan puskurin suuruuteen. Puskurin, jota voi kutsua myös turvamarginaaliksi, tarve johtuu siitä että vakuuskohteen käyvässä arvossa tapahtuu useimmissa tapauksissa muutoksia luoton juoksuaikana. Lisäksi turvamarginaalia tarvitaan realisointiriskin vuoksi. Realisointiriski toteutuu, jos vakuus joudutaan realisoimaan alihintaan tai sen realisointi ei ole ylipäänsä mahdollista.² Etukäteen on tietysti mahdotonta tietää tulevaisuudessa toteutuvan realisaation tulosta, mutta käytännössä on syntynyt kokemukseräistä tietoa erilaisten kohteiden vakuusarvosta.

Yrityskiinnityksen vakuusarvon määrittäminen on hankala kysymys, jota ei varsinkaan suomalaisessa kirjallisuudessa ole juuri käsitelty. Joitakin pro gradu -tutkielmia aiheesta on tehty 1990-luvulla. Yksiselitteistä tapaa arvonmäärittämiselle on vaikea löytää. Tällä hetkellä yritys kiinnityksen vakuusarvon määrittäminen tapahtuu ottamalla kunkin yritys kiinnityksen piiriin kuuluvan tase-erän arvosta huomioon tietty prosenttiosuus. Menetelmä on hyvin mekaaninen, eikä se ota yritysten yksilöllisiä ominaisuuksia huomioon millään tavalla. Lähinnä menetelmässä on pyritty huomioimaan se, että eri tase-erien vakuusarvot eroavat toisistaan. Tase-erän

¹ Halme 1999, s. 297, 300

² Halme 1999, s. 300-301

vakuusarvoon vaikuttanevat mm. erään kuuluvan omaisuuden arvonsäilytyskyky, realisoinnin helppous ja etenkin epäkurantin omaisuuden osuus.

Tässä yhteydessä on hyvä todeta, että yrityskiinnityksen laskennallista arvoa määritettäessä yrityksen elinkeinotoimintaan kuuluvaan omaisuuteen sisältyvillä arvopapereilla, arvo-osuuksilla ja saatavilla ei katsota olevan minkäänlaista vakuusarvoa. Edellä mainitut kuuluvat kyllä yrityskiinnityksen piiriin, mutta ne ovat yrityskiinnityksen estämättä pätevästi pantattavissa.¹ Tästä syystä näiden omaisuuserien ei voida katsoa parantavan lainkaan yrityskiinnityksen vakuusarvoa.

Realisoinnin helppoutteen voi vaikuttaa esimerkiksi se, toimiiko yritys yli- vai alikapasiteettitilanteella. Alikapasiteettitilanteessa yrityksen vaihto-omaisuuden realisointi on mahdollista tavallisesti suhteellisen nopeasti, yksinkertaisesti ja hyvään hintaan. Ylikapasiteettitilanteessa realisointi voi puolestaan viedä aikaa, minkä kuluessa vaihto-omaisuuden arvo voi laskea, eikä realisointia välttämättä onnistuta toteuttamaan käypään hintaan. Yrityskiinnitysvelkoja voi toki edistää realisaatioprosessia hankkimalla mahdollisia ostajia sekä tarvittaessa rahoittamalla näitä. On tosin huomattava, että etenkin laskusuhdanteen alkuvaiheessa hyvin monilla toimialoilla vallitsee ylikapasiteettitilanne. Siksi huonot tulokset realisaatiosta lienevät tyypillisiä laskevassa suhdanteessa, mikä puolestaan tukee käsitystä siitä, että yrityskiinnityksen vakuusarvo olisi alhainen erityisesti matalasuhdanteessa.²

Yrityskiinnityksen vakuusarvoa yrityssaneeraustilanteessa ei tässä tutkielmassa käsitellä, mutta yrityssaneerausmenettelyn vaikutusta yrityskiinnityksen vakuusarvolle konkurssitilanteessa on syytä lyhyesti pohtia. Yrityssaneerausmenettelyn aikana syntyneillä veloilla on nimittäin sellaista saatavaa parempi etuoikeus, jonka vakuutena on yrityskiinnitys.³ Tästä syystä konkurssiin päätyneissä yrityssaneeraustapauksissa tilanne on monesti se, ettei yrityskiinnitysvelkojalle tai etuoikeudettomille velkojille jää

¹ YrKiinL (634/1984) 4.3 §

² Ojanen I., Sutinen J. 1991 s. 172

³ MJL (1578/1992) 3 a §

massavelkojen ja yrityssaneerauksessa syntyneiden velkojen suorittamisen jälkeen juuri mitään jaettavaa. Yrityssaneerauksen vaikutus yrityskiinnityksen arvolle saattaa siten olla monesti negatiivinen.

Saneerausaikaisten velkojen paremman etuoikeuden lisäksi toinen yrityskiinnitysvelkojan näkökulmasta huolestuttava seikka liittyy yrityssaneerausmenettelyn luonteeseen. Yrityssaneerauksessa pyritään saattamaan yritys jälleen elinkelpoiseksi, jolloin tervehdyttämistoimenpiteenä saatetaan myydä yrityskiinnityksen alaista omaisuutta yrityksen ulkopuolelle. Yrityssaneerauksen epäonnistuessa ja yrityksen ajautuessa konkurssiin yrityskiinnitysvelkojan asema saattaa tällöin olla olennaisesti heikompi kuin siinä tilanteessa, että yritys olisi haettu konkurssiin heti.

Yrityskiinnityksen vakuusarvoa ei voida määritellä yrityksen arvonmäärityksen kautta.¹ Yrityskiinnityksen kohteen arvon määrittäminen ei periaatteessa ole vaikeaa, tosin eri omaisuuserien arvostaminen luotettavasti voi olla ongelmallista. Siksi tasearvojen käyttö yrityskiinnityksen kohteen arvon määrittämisessä on käytäntö. Kuten on todettu, omaisuuden vakuusarvot määritellään tavallisesti tietynä osuutena omaisuuden tasearvosta. Tämä johtuu siitä, että on huomattavasti yksiselitteisempää käyttää vakuusarvon määrittämisen perusteena tasearvoja kuin käyviä arvoja, vaikka käyvien arvojen käyttö saattaisikin vastata paremmin todellisuutta.

Yrityskiinnityksen vakuusarvo muuttuu jatkuvasti. Tämänhetkinen vakuusarvo ei kerro vakuusarvosta tulevaisuudessa. Tämän vuoksi luotonantajan kannalta on perusteltua päivittää yrityskiinnityksen arvonmäärityksen perusteena olevia laskelmia ajoittain, ja vaatia lisävakuuksia mikäli yrityskiinnityksen vakuusarvossa on tapahtunut negatiivista kehitystä.

¹ Ojanen I., Sutinen J. 1986 s. 169

Arvon määrittämisen teoriasta ei liene saatavissa tukea yrityskiinnityksen vakuusarvon määrittämiselle.¹ Olennaisesti yrityskiinnityksen vakuusarvoon vaikuttavat juridiset normit, jotka säätelevät yrityskiinnityksen piiriin kuuluvan omaisuuden laajuutta sekä sen suhdetta muihin kiinnitysmuotoihin. Edelleen yrityskiinnitysvelkojan asema etuoikeusjärjestyksessä muihin velkojiin verrattuna vaikuttaa vakuusarvoon merkittävästi.

3.2 Aikaisempi tutkimus

Yrityskiinnitykselle kertyviä suorituksia on tutkittu ainakin kahdessa pro gradu-tutkielmassa.² Näissä tutkielmissa ei tosin verrattu yrityskiinnityksen perusteella saatua suoritusta kiinnityksen piiriin kuuluvan omaisuuden tasearvoon vaan yrityskiinnitysvakuudellisen saatavan määrään. Selvityksissä käytettiin aineistona Kehitysaluerahasto Oy:llä (nyk. Finnvera Oyj) vakuutena olleita yrityskiinnityksiä. On huomattava, että kumpikin selvitys on tehty ennen velkojien maksunsaantijärjestyksestä annettuun lakiin 1.1.1995 tehtyä muutosta, jossa yrityskiinnityksen tuottama etuoikeus rajattiin 50 prosenttiin, mutta etuoikeutettujen velkojien joukkoa supistettiin.³ Ennen lakimuutosta yrityskiinnityksen tuottama etuoikeus oli 100 %, mutta mm. palkkasaatavilla oli yrityskiinnitystä parempi etuoikeus. Lakimuutoksen tarkoituksena oli pitää yrityskiinnityksen vakuusarvo ennallaan, mutta tavoitteen onnistumista on vaikeaa arvioida.

Petri Mellan pro gradu-tutkielmassa aineisto koostui 55 yrityksestä. Kertymäprosentiksi muodostui noin 20. Minkäänlaista suoritusta ei saatu 21 tapauksessa ja koko saatava saatiin kolmessa tapauksessa. Tiina Hakkaraisen tutkielmassa selvitettiin yrityskiinnityksen vakuusarvon muutoksen ja yrityksen taloudellisen tuloksen välistä yhteyttä. Selvityksessä käytetty aineisto oli tosin melko suppea. Kohdeyritysten tulos oli heikko, joten vakuusarvon oletettiin kehittyvän

¹ Ojanen I., Sutinen J. 1986 s. 174-175

² Mella 1988 ja Hakkarainen 1990

³ MJL (1578/1992) 5 §

negatiivisesti. Näin tapahtuikin 32 tapauksessa 39:stä. Lisäksi tutkittiin kertymäprosentteja eri toimialoilla, joiden väliltä löytyikin selkeitä eroja. Tevanake-toimialalla (tekstiili, vaate, nahka ja kenkä) kertymäprosentti oli 5, puutoimialalla 25 ja metallitoimialalla 44. Keskimääräinen kertymäprosentti oli tässäkin tutkimuksessa noin 20.¹

3.3 Yrityksen koon, toimialan ja sijainnin vaikutus yrityskiinnityksen vakuusarvoon

Luultavaa on, että konkurssitilanteessa pesästä yrityskiinnityksen perusteella saatava suoritus vaihtelee merkittävästi toimialoittain. Palveluvaltaisilla aloilla yrityskiinnityksen alaista omaisuutta on yrityksen taseissa tyypillisesti vähän, toisin kuin pääomavaltaisilla teollisuuden aloilla, esimerkiksi konepajateollisuudessa. Myös kaupan alan yrityksillä on usein paljon varastoa ja saamisia, jotka kuuluvat yrityskiinnityksen piiriin.² Edelleen yrityskiinnityksen arvoon vaikuttanee yrityksen koko. Etenkin pienissä yrityksissä yrityskiinnityksellä on mahdollisesti heikko vakuusarvo.

Tutkittaessa esimerkiksi yrityksen sijainnin vaikutusta yrityskiinnityksen vakuusarvoon on ensin laskettava se prosenttiosuus yrityskiinnityksen tasearvosta, joka on keskimäärin saatu perityksi konkurssipesästä yrityskiinnityksen perusteella tietyllä alueella. Alue voidaan rajata esimerkiksi lääneittäin tai maakunnittain. On toki muistettava, että monessa tapauksessa yrityksellä voi olla toimintaa usean läänin/maakunnan alueella. Hyvin todennäköistä on, että jonkinlaisia eroavaisuuksia eri alueiden välillä tulee esiintymään. Mielenkiintoinen kysymys olisi myöskin se, onko mahdollisilla eroilla jonkinlaisia yhtäläisyyksiä esim. maakunnan/läänin taloudellisen menestyksen kanssa. Tämän kaltainen pohdinta laajamittaisesti ei kuitenkaan ole mahdollista tämän tutkimuksen puitteissa.

¹ Mella 1988 ja Hakkarainen 1990

² Luottolista 21/2003

Mahdollisesti yrityksen sijaintia selvempi yritysikiinnityksen vakuusarvoon vaikuttava tekijä on yrityksen koko. Yrityskoon vaikutusta yritysikiinnityksen vakuusarvoon voidaan tutkia vastaavalla tavalla. Yritykset jaetaan ryhmiin koon perusteella, käyttäen jakoperusteena liikevaihtoa ja taseen loppusummaa.

Ehkä keskeisin yritysikiinnityksen arvoon vaikuttava yrityksen ominaisuus on kuitenkin sen toimiala. Yritysikiinnityksen piiriin kuuluvan omaisuuden määrä vaihtelee paljon yrityksen toiminnan luonteen mukaan. Palveluvaltaisilla toimialoilla yritysikiinnityksen piiriin kuuluvan omaisuuden määrä lienee selkeästi vähäisempi kuin pääomavaltaisilla toimialoilla. Palvelualoilla tuotannossa tarvitaan harvemmin arvokkaita koneita tai laitteita, eikä myöskään palveluyrityksillä ole tavallisesti merkittäviä määriä vaihto-omaisuutta. On kuitenkin huomattava, että yritysikiinnityksen piiriin kuuluvat myös mm. immateriaalioikeudet. Näin ollen esimerkiksi ohjelmistoyrityksen, jolla on vain vähän laitteistoa tai vaihto-omaisuutta, yritysikiinnitys voi kuitenkin olla vakuusarvoltaan hyvä, jos yrityksellä on hallussaan arvokkaita patenteja tms. immateriaalioikeuksia.

4. TUTKIMUKSEN TULOKSET

4.1 Aineiston kuvaus

4.1.1 Aineiston keruu ja käsittely

Tutkimuksessa hyödynnetty aineisto hankittiin Konkurssiasiamiehen toimistosta sekä Osuuspankkikeskuksesta. Tutkimuksen kohteeksi otettaville konkurssitapauksille asetettiin kaksi kriteeriä, joista kummankin oli täyttyvä:

- 1) Konkurssiin joutuneen yrityksen viimeisen vahvistetun tilinpäätöksen täytyi olla saatavissa Osuuspankkikeskuksen tietokannasta.
- 2) Konkurssiin joutuneen yrityksen vastuiden vakuutena oli käytetty yrityskiinnitystä.

Aineiston keruun toteutus aloitettiin tuottamalla Osuuspankkikeskuksen tilinpäätöstietokannasta luettelo yrityksistä, joiden tilinpäätöstiedot olivat saatavissa tutkimusta varten. Tämän jälkeen käytiin läpi kaikki Konkurssiasiamiehen toimiston arkistossa olevat konkurssipesien loppukokouspöytäkirjat. Noin joka neljännessä konkurssitapauksesta tilinpäätöstiedot löytyivät, mutta vain noin puolessa näistä tapauksista vakuutena oli käytetty yrityskiinnitystä. Yhteensä mainitut kriteerit täyttäviä konkurssitapauksia löytyi 176. Tutkimuksessa sovellettiin kokonaisotantaa, joten havaintoyksiköitä tutkimuksessa oli siis 176.

Konkurssiasiamiehen toimisto säilyttää vanhojen konkurssipesien loppukokouspöytäkirjoja arkistossaan viisi vuotta. Aineiston keruu toteutettiin joulukuun 2008 ja maaliskuun 2009 välisenä ajanjaksona, jolloin käytettävissä oli vuosina 2004-2008 pidettyjen konkurssipesien loppukokousten aineistot.

Osuuspankkikeskuksen tietokannasta haettiin tutkimuksen kohteeksi valikoituneiden konkurssiin joutuneiden yritysten tilinpäätöstiedot viimeiseltä konkurssia edeltäneeltä tilikaudelta. Konkurssiasiamiehen toimistosta kerätystä materiaalista poimittiin tutkimukseen seuraavat tiedot: yritysten tunnistetiedot, sijaintikunta, yrityskiinnitysvakuudellisen velan määrä, yrityskiinnityksen perusteella saatu jako-osuus sekä jako-osuus, jonka yrityskiinnitysvelkoja on saanut etuoikeudettomana velkojana (yrityskiinnityksen perusteella suoritettua jako-osuuden jälkeen). Osuuspankkikeskuksen tietokannasta puolestaan saatiin tiedot liikevaihdosta, taseen loppusummasta, taseen yrityskiinnityksen alaisesta omaisuudesta sekä yrityksen toimialasta.

Kerättyjen tietojen perusteella havaintoyksiköille laskettiin viisi erilaista arvoa.¹ Selvyyden vuoksi arvojen laskutapa on esitetty myös kaavamuodossa.

1) Yrityskiinnityksen perusteella maksetun jako-osuuden suhde yrityskiinnityksen tasearvoon

$$\frac{\text{yrityskiinnityksen perusteella maksettu jako-osuus}}{\text{yrityskiinnityksen tasearvo}}$$

2) Yrityskiinnityksen perusteella maksetun jako-osuuden suhde yrityskiinnityksen laskennalliseen arvoon

$$\frac{\text{yrityskiinnityksen perusteella maksettu jako-osuus}}{\text{yrityskiinnityksen laskennallinen arvo}}$$

¹ Näihin arvoihin on viitattu jäljempänä kappaleessa ao. numeroilla

3) Yrityskiinnityksen perusteella saatu osuus yrityskiinnitysvakuudellisista veloista

yrityskiinnityksen perusteella maksettu jako-osuus

yrityskiinnitysvakuudellisten velkojen määrä

4) Yrityskiinnityksen perusteella maksetun jako-osuuden suhde yrityskiinnityksen tasearvoon, jos yrityskiinnityksen tuottama etuoikeus olisi ollut 100 %

yrityskiinnityksen perusteella maksettu jako-osuus 100 % etuoikeuden tapauksessa

yrityskiinnityksen tasearvo

5) Yrityskiinnityksen perusteella saatu osuus yrityskiinnitysvakuudellisista veloista, jos yrityskiinnityksen tuottama etuoikeus olisi ollut 100 %.

yrityskiinnityksen perusteella maksettu jako-osuus 100 % etuoikeuden tapauksessa

yrityskiinnitysvakuudellisten velkojen määrä

Yrityskiinnityksen perusteella maksetun jako-osuuden suhde yrityskiinnityksen tasearvoon laskettiin jakamalla jako-osuus taseen yrityskiinnityksen alaisen omaisuuden määrällä. Näin saatiin tulokseksi prosenttiluku, joka kertoo osuuden yrityksen taseen yrityskiinnityksen alaisen omaisuuden määrästä, jonka yrityskiinnitysvelkoja on saanut realisaatiossa yrityskiinnityksen perusteella (1). Tähän lukuun viitataan tässä tutkimuksessa tavallisesti termillä "yrityskiinnityksen vakuusarvo". Luku ei ota huomioon yrityskiinnitysvelkojen etuoikeudettomana velkojana (MSL 2 §:n nojalla) saamaa jako-osuutta. Kaikkien näiden prosenttilukujen keskiarvo voidaan määritellä yrityskiinnityksen vakuusarvoksi konkurssitilanteessa.

Joissakin tapauksissa yrityskiinnityksen perusteella maksettu jako-osuus on riittänyt kattamaan yrityskiinnitysvakuudellisten velkojen määrän kokonaisuudessaan. Näissä

tapauksissa yrityskiinnityksen vakuusarvon on tulkittu olevan 100 %. Tällöin saannon suhde yrityskiinnityksen tasearvosta ei luonnollisestikaan ole ollut 100 %. Ei kuitenkaan olisi ollut perusteltua tehdä näissä tapauksissa tulkintaa, jossa yrityskiinnityksen vakuusarvo olisi ollut tietty prosenttiosuus yrityskiinnityksen alaisesta omaisuudesta taseessa, vaikka yrityskiinnitysvakuudelliset velat ovat tulleet kokonaisuudessaan suoritetuiksi. Toki on huomattava, että monesti yrityskiinnitysvakuudellisten velkojen määrä on ollut näissä tapauksissa kohtuullisen pieni.

Yrityskiinnityksen perusteella maksetun jako-osuuden suhde yrityskiinnityksen laskennalliseen arvoon (2) laskettiin vastaavalla tavalla kuin suhde tasearvoon, mutta yrityskiinnityksen tasearvon tilalla käytettiin tasearvon perusteella laskettua laskennallista arvoa (laskennallisen arvon laskentatapa on selostettu edellä). Näin saadun prosenttiluvun avulla voidaan muodostaa käsitys yrityskiinnityksen laskennallisen arvon laskentaperiaatteiden (so. tase-erien arvostusprosenttien) oikeellisuudesta. Jos tulokseksi saatu prosenttiluku on 100, on laskennallinen arvo ollut juuri todellisen saannon suuruinen, ja arvostusprosentit ovat olleet kyseisessä tapauksessa täsmälleen oikeat. Jos taas prosenttiluku on suurempi kuin 100, on todellinen saanto ollut laskennallista arvoa suurempi, ja siten tase-erien arvostaminen liian varovaista. Vastaavasti prosenttiluvun ollessa pienempi kuin 100, on arvostaminen ollut liian optimistista ja todellinen saanto on jäänyt laskennallista arvoa pienemmäksi.

Yrityskiinnitysvelkojen jako-osuuden suhdetta yrityskiinnityksen laskennalliseen arvoon ei kuitenkaan voitu määrittää, jos yrityskiinnitysvelkojen saama jako-osuus riitti kattamaan koko yrityskiinnitysvakuudellisen velan määrän. Yrityskiinnityksen perusteella saatu jako-osuus ei ole näissä tapauksissa vertailukelpoinen muihin tapauksiin nähden, sillä tällöin yrityskiinnitysvakuudellisen velan määrä on ollut rajoittavana tekijänä yrityskiinnitysvelkojen saamalle jako-osuudelle. Yrityskiinnitysvelkojen jako-osuuden suhde yrityskiinnityksen laskennalliseen arvoon voitiin määrittää 169 tapauksessa.

Yrityskiinnityksen perusteella saatu osuus veloista on selvitetty aineistosta siten, että yrityskiinnityksen perusteella maksettu jako-osuus on jaettu sellaisten velkojen määrällä, joiden vakuutena on ollut yrityskiinnitys (3). On huomattava, että yrityskiinnitysvakuudellisten velkojen määrä ei ollut selvitettävissä kaikissa tutkimuksen kohteeksi valikoituneissa konkurssitapauksissa puutteellisen dokumentaation takia. Luonnollisesti tämän tiedon puuttuminen ei estänyt prosenttiosuuden laskemista silloin, jos jako-osuutta ei kertynyt, koska osuudeksi muodostui 0 %. Tieto yrityskiinnitysvakuudellisten velkojen määrästä löytyi 159 konkurssitapauksesta. Kuudessa sellaisessa tapauksessa, joissa tietoa velkamäärästä ei ollut, yrityskiinnitysvelkoja ei ollut saanut jako-osuutta, joten prosenttiluku voitiin myös näissä tapauksissa määrittää.

Tutkielman tarkoituksena ei ole ollut varsinaisesti selvittää yrityskiinnityksen perusteella maksetun jako-osuuden suuruutta suhteessa yrityskiinnitysvakuudellisiin saataviin. Tämä vertailu on kuitenkin mielenkiintoinen ja perusteltu siitä syystä, että aiemmissa tutkimuksissa, joita yrityskiinnityksen vakuusarvosta on tehty, on yrityskiinnityksen käyttökelpoisuutta vakuutena selvitetty nimenomaan selvittämällä yrityskiinnityksen perusteella maksetun jako-osuuden määrän suhdetta yrityskiinnitysvakuudellisen velan määrään.

Sen selvittämiseksi, mikä on yrityskiinnityksen perusteella maksetun jako-osuuden suhde yrityskiinnityksen tasearvoon (jos yrityskiinnitys tuottaisi 100 % etuoikeuden konkurssitilanteessa), oli ensin määritettävä euromääräinen jako-osuus, jonka velkoja tällöin saisi konkurssipesästä. Jako-osuuden tulkittiin olevan 100 % etuoikeuden tapauksessa kaksinkertainen verrattuna 50 % etuoikeuteen, jos jako-osuuden määrä ei näin laskettuna ylittänyt yrityskiinnitysvakuudellisen velan määrää. Muussa tapauksessa jako-osuudeksi tulkittiin luonnollisesti yrityskiinnitysvakuudellisen velan kokonaismäärä. Vastaavasti kuin 50 % etuoikeuden kohdalla, näissä tapauksissa yrityskiinnityksen vakuusarvon tulkittiin olevan 100 %, koska tällöin yrityskiinnitys on

riittänyt turvaamaan yrityskiinnitysvakuudellisen velan takaisinsaannin kokonaisuudessaan.

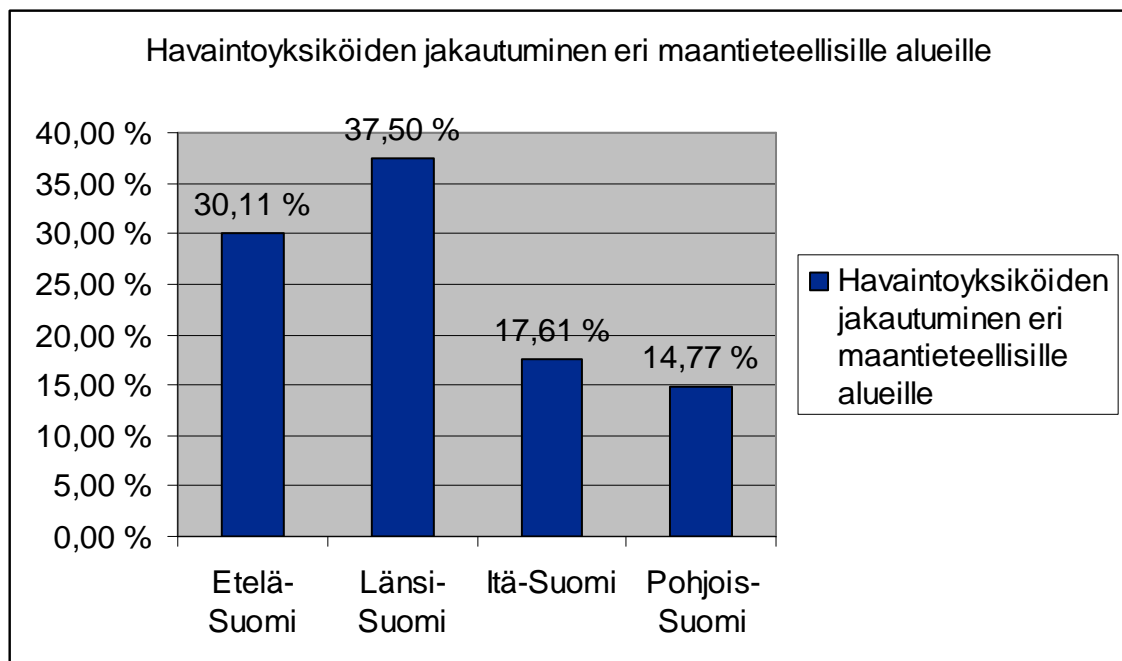
Tämä prosenttiluku kertoo, kuinka suuri osa taseen yrityskiinnityksen alaisesta omaisuudesta olisi saatu perittyä realisaatiossa, jos yrityskiinnityksen tuottama etuoikeus konkurssissa olisi 100 % (4). Kaikkien tällä tavoin laskettujen prosenttilukujen keskiarvona saatiin yrityskiinnityksen vakuusarvo siinä tapauksessa, että yrityskiinnitys tuottaisi 100 % etuoikeuden konkurssitilanteessa. Luku voitiin määrittää 165 tapauksessa.

Tapauksissa, joissa tietoa yrityskiinnitysvakuudellisen velan määrästä ei ollut saatavissa, ei voitu määrittää yrityskiinnityksen perusteella maksettavaa jako-osuutta 100 % etuoikeuden tapauksessa (lukuunottamatta tapauksia, joissa jako-osuutta ei kertynyt lainkaan). Tämä johtuu siitä, että näissä tapauksissa ei voitu tietää, olisiko yrityskiinnitysvelkojan saama jako-osuus riittänyt kattamaan koko yrityskiinnitysvakuudellisen velan määrän, jolloin yrityskiinnityksen vakuusarvoksi olisi tulkittu 100 % edellä selostetun mukaisesti.

Yrityskiinnityksen perusteella saatu osuus yrityskiinnitysvakuudellisista veloista, jos yrityskiinnityksen konkurssissa tuottama etuoikeus olisi 100 %, selvitettiin siten että yrityskiinnitysvelkojan saama jako-osuus 100 % etuoikeuden tapauksessa (määriteltynä vastaavalla tavalla kuin edellisessä kohdassa) jaettiin yrityskiinnitysvakuudellisten velkojen määrällä (5). Myöskään tätä lukua ei voitu määrittää, jos tieto yrityskiinnitysvakuudellisten velkojen määrästä puuttui (lukuun ottamatta tapauksia, joissa jako-osuutta ei kertynyt, jolloin prosenttiluvuksi muodostu 0 %). Tämä luku voitiin määrittää 165 tapauksessa.

4.1.2 Aineiston jakautuminen maantieteellisen sijainnin, toimialan ja yrityskoon mukaan

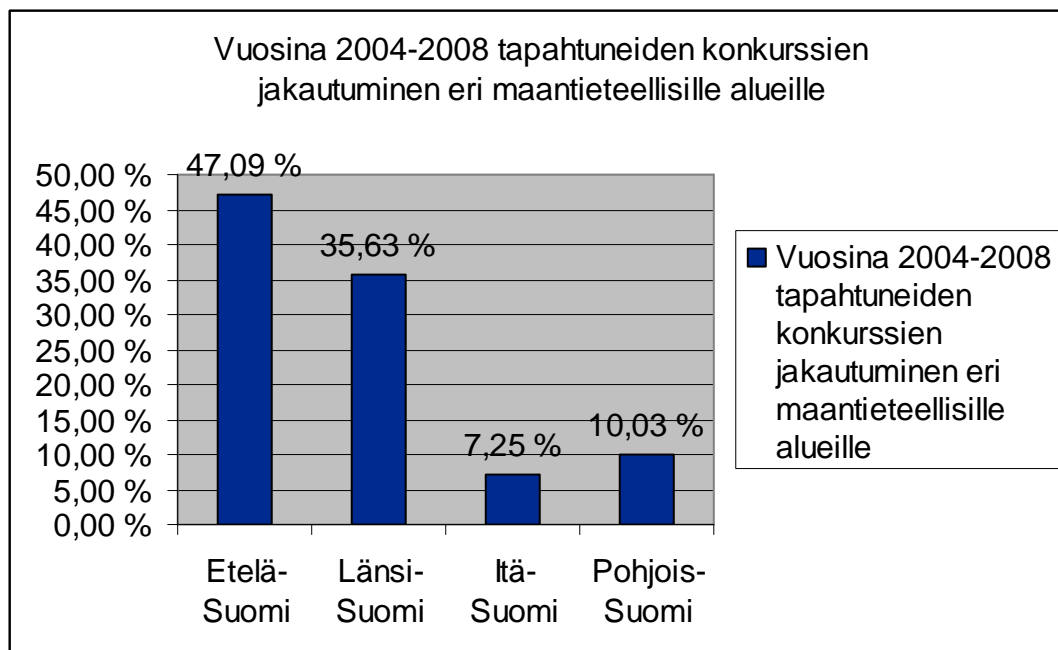
Tutkimuksen 176 havaintoyksikköä jakautuivat maantieteellisesti alla olevan kuvion 1 mukaisesti (siniset pylväät). Vertailun vuoksi on esitetty myös vuosina 2004-2008 tapahtuneiden konkurssien maantieteellinen jakauma (kuvio 2).¹ On kuitenkin huomattava, että tutkimusaineistossa olevat konkurssit ovat tapahtuneet pidemmän ajanjakson aikana. Tilastoaineiston saatavuudesta johtuen vertailuajanjakso valittiin tutkimusaineiston konkurssipesien loppukokousten pitoajankohdan mukaan.

Kuvio 1. Tutkimuksen havaintoyksiköiden maantieteellinen jakautuminen²

¹ Pohjois-Suomi käsittää Oulun ja Lapin läänit.

² Tilastokeskuksen PX-Web -tietokanta

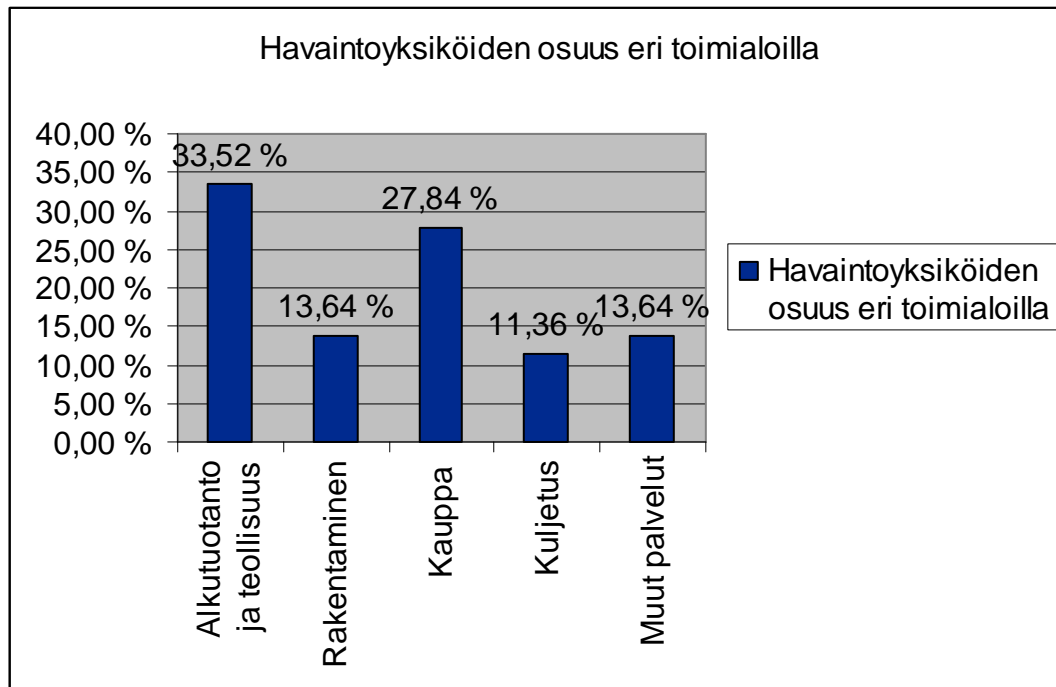
Kuvio 2. Vuosina 2004-2008 tapahtuneiden konkurssien maantieteellinen jakautuminen (n = 11 869)

Kuvioista voidaan havaita, että aineistossa on eteläsuomalaisia konkurssitapauksia suhteellisesti huomattavasti vähemmän verrattuna kaikkiin 2004-2008 Etelä-Suomessa tapahtuneisiin konkurssihin. Sen sijaan pohjois- ja erityisesti itäsuomalaisten konkurssitapausten osuus aineistossa ylittää selkeästi alueiden osuuden kaikista ko. vuosina tapahtuneista konkurseista. Tämä saattaa johtua esimerkiksi OP-Pohjola –ryhmän asiakaskunnan maantieteellisestä painottuneisuudesta.

Tutkimusaineiston toimialajakauma on esitetty kuviossa 2. Toimialajaon pohjana on käytetty TOL2008-toimialaluokitusta.¹ Luokituksessa on 22 pääluokkaa, jotka on tässä tutkimuksessa yhdistelty viideksi suuremmaksi toimialaluokaksi. Tutkimuksen toteuttaminen kovin monella toimialaluokalla olisi ollut mahdotonta johtuen havaintoyksiköiden suhteellisen pienestä määrästä. Toimialaluokkien yhdistely on pyritty toteuttamaan siten, että yhdistellyt toimialaluokat muodostavat edelleen järjeviä kokonaisuuksia. Toisaalta yhdisteltyjen toimialaluokkien jaossa on kiinnitetty huomiota myös siihen, että havaintoyksiköt jakaantuisivat eri luokkiin kohtalaisen tasaisesti.

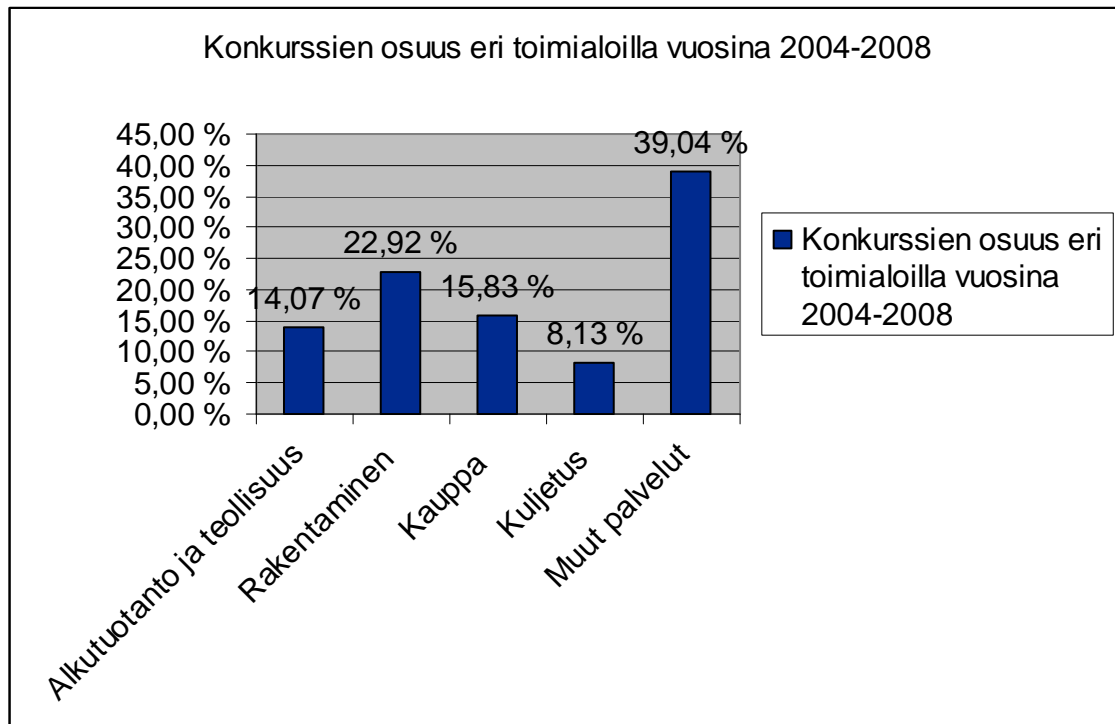
¹ <http://www.stat.fi/meta/luokitukset/toimiala/001-2008/index.html>

Tässä tutkimuksessa toimialaluokkia on viisi: alkutuotanto ja teollisuus, rakentaminen, kauppa, kuljetus sekä muut palvelut. Luokkaan "alkutuotanto ja teollisuus" kuuluvat TOL2008-toimialaluokituksen pääluokat A-E (2-numerotason luokat 01-39), jotka sisältävät maa-, metsä- ja kalatalouden, kaivostoiminnan ja louhinnan, teollisuuden, sähkö-, kaasu- ja lämpöhuollon sekä vesi-, viemäri- ja jätehuollon sekä muun ympäristön puhtaanapidon. Vaikka tämä luokka muodostuikin suhteellisen suureksi, ei esimerkiksi alkutuotannon ja teollisuuden erottaminen omiksi luokiksi olisi ollut perusteltua alkutuotannon toimialoille sijoittuneiden havaintoyksiköiden vähäisen määrän takia. Luokka "rakentaminen" koostuu TOL2008 pääluokasta F (2-numerotason luokat 41-43). Luokkaan "kauppa" kuuluu TOL2008 pääluokka G (2-numerotason luokat 45-47) ja luokkaan "kuljetus" pääluokka H (2-numerotason luokat 49-53). Luokkaan "muut palvelut" on koottu lähinnä palvelutoimialoja (mm. majoitus- ja ravitsemuspalvelut, viestintä, terveys- ja sosiaalipalvelut sekä virkistyspalvelut). Luokka koostuu TOL2008 pääluokista I-X, joita vastaavat 2-numerotason luokat 55-00.

Kuvio 3. Tutkimusaineiston jakautuminen eri toimialoille¹

¹ Tilastokeskuksen PX-Web -tietokanta

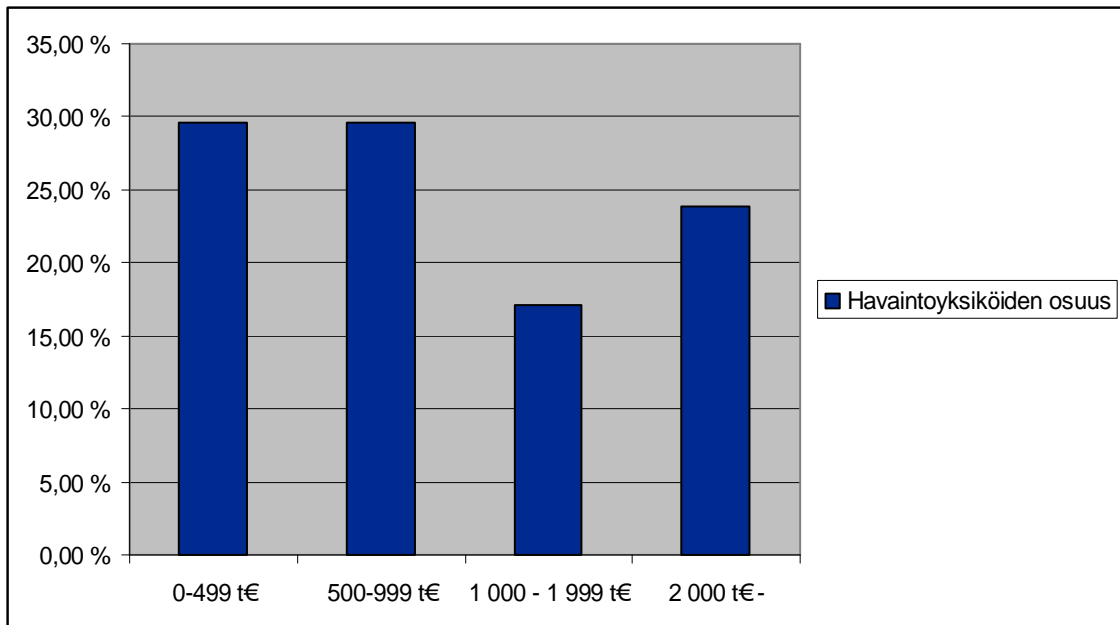
Kuvio 4. Vuosina 2004-2008 tapahtuneiden konkurssien jakautuminen eri toimialoille (n = 11 383)

Tutkimusaineiston ja vuosina 2004-2008 tapahtuneiden konkurssien jakautumisessa eri toimialoille on selkeitä eroavaisuuksia. Tutkimusaineistossa painottuvat erityisesti alkutuotanto ja teollisuus sekä kaupan ala, kun taas erityisesti luokassa "muut palvelut" mutta myös "rakentaminen"-luokassa havaintoyksiköiden osuus on selkeästi vastaavan luokan konkurssitapausten osuutta pienempi.

Erot havaintoyksiköiden ja konkurssitapausten jakaumissa selittynevät sillä, että yritysten taseessa oleva yrityskiinnityksen alaisen omaisuuden määrä voi vaihdella huomattavasti toimialoittain. Tietyillä toimialoilla yrityksillä on taseessaan yrityskiinnityksen alaista omaisuutta tyypillisesti vähän, jolloin yrityskiinnityksen käyttö vakuutena ei ole useinkaan perusteltua, jolloin näiden toimialojen yrityksiä lienee valikoitunut tutkimukseen suhteellisesti vähemmän kuin konkurssitapausten toimialajakauma edellyttäisi.

Tutkimusaineisto jaettiin yrityskoon mukaan neljään luokkaan. Yrityskokoluokat pyrittiin valitsemaan siten, että havaintoyksiköt jakautuivat eri kokoluokkiin melko

tasaisesti. Yrityskoon mittarina käytettiin joko liikevaihtoa tai taseen loppusummaa (viimeisessä ennen konkurssia vahvistetussa tilinpäätöksessä), riippuen siitä kumpi näistä oli suurempi. Liikevaihdon ja taseen käyttäminen vaihtoehtoisina yrityskoon mittareita on tyypillistä esimerkiksi lainsäädännössä.¹ Yrityskokoluokat olivat tuhansina euroina 0-499, 500-999, 1 000-1 999 ja 2 000 tai suurempi. Tutkimusaineisto jakautui näihin luokkiin seuraavan taulukon mukaisesti:

Kuvio 5. Tutkimusaineiston jakautuminen yrityskokoluokittain

Vuosina 2004-2008 konkurssiin menneiden yritysten kokojakaumasta ei ollut saatavilla tietoja, joten tutkimusaineiston havaintoyksikköjen jakautumista yrityskoon mukaan ei voitu verrata kaikkiin konkurssiin menneiden yritysten liikevaihtojakaumaan.

4.2 Aineiston validiteettiin liittyvät ongelmat

Tutkimusaineiston validiteetin kannalta negatiivinen seikka on se, että tapauksissa joissa yritys kiinnitysvelkojalle ei ole kertynyt jako-osuutta, ei konkurssipesän loppukokouspöytäkirjassa ole välttämättä mainintaa siitä, onko yritys kiinnitysvelkojaa

¹ Ks. esim. KPL (1336/1997) 9 §

ylipäättänsä ollut. Jos seikka ei käy ilmi, ei tapausta voitu sisällyttää tutkimusaineistoon. Tästä puolestaan seuraa, että väistämättä jotkut sellaiset tapaukset, joissa yrityskiinnitys on ollut velkojen vakuutena, mutta yrityskiinnitysvelkojalle ei ole kertynyt jako-osuutta, ovat jääneet aiheetta pois tutkimusaineistosta puutteellisen dokumentaation takia. Toisin sanoen, tutkimusaineistosta jää puuttumaan tuntematon määrä sinne edellä määriteltyjen kriteerien mukaan kuuluvia konkurssitapauksia, jossa yrityskiinnityksen vakuusarvo on ollut 0 %. Tutkimuksen tuloksia tulkittaessa tämä seikka on otettava huomioon, koska tutkimusaineisto antaa edellä selostetun johdosta yrityskiinnityksen vakuusarvosta hieman liian positiivisen kuvan. Vaikutus ei kuitenkaan liene suuri, koska edellä kuvatun kaltaisia tapauksia on varsin rajallinen määrä.

Toinen kerättävän tutkimusaineiston validiteetin kannalta ongelmallinen seikka liittyy yrityskiinnityksen ensisijaisuudesta käteis- ja denuntiaatiopanttauksiin nähden säädettyyn poikkeukseen. Yrityskiinnitys on ensisijainen erillispanttauksiin nähden lukuun ottamatta arvopaperien, arvo-osuuksien tai saatavien panttausta.¹ Käytännössä suurin merkitys lienee sillä, että faktoroidut saatavat ovat etusijalla yrityskiinnityksen haltijan saatavaan nähden. Näin ollen laskettaessa yrityskiinnityksen laskennallista vakuusarvoa myyntisaamisten osalta, tulisi faktoroitu osa myyntisaamisista jättää huomiotta. Jälkikäteen on kuitenkin mahdotonta selvittää faktoroitujen saamisten määrää. Näin ollen tutkittaessa yrityskiinnitysvelkojan saaman jako-osuuden suhdetta yrityskiinnityksen laskennalliseen arvoon myös myyntisaamisten mahdollisesti faktoroidun osan tulkitaan lisäävän yrityskiinnityksen vakuusarvoa, vaikka todellisuudessa näin ei olekaan.

Tämä seikka vääristänee tutkimusaineistoa siten, että yrityskiinnityksen laskennallinen arvo muodostuu liian korkeaksi, jolloin tutkimusaineiston perusteella laskettu yrityskiinnitysvelkojan saaman jako-osuuden suhde yrityskiinnityksen laskennalliseen arvoon on myös liian korkea. Ongelman vaikutus jäänee kuitenkin suppeaksi, koska

¹ YrKiinL (634/1984) 4.3 §

yrityskiinnityksen laskennallista arvoa määritettäessä myyntisaamisten arvostusprosentti on tavallisesti pieni (tässä tutkimuksessa 5 %), jolloin euromääräisesti kohtalaisen suurellakaan faktoroitujen myyntisaamisten määrällä ei ole useinkaan olennaista vaikutusta (vaikutuksen suuruus riippuu tietysti muiden yrityskiinnityksen piiriin kuuluvien omaisuuserien määrästä suhteessa faktoroituihin myyntisaamisiin).

Tutkimusaineiston perusteella laskettujen arvojen vertailu toisiinsa on hieman ongelmallista sen takia, että eri arvojen laskennassa on jouduttu käyttämään toisistaan hieman eroavia perusjoukkoja edellä selostetuista syistä. Erot ovat kuitenkin marginaalisia.

4.3 Yhteenveto tuloksista

4.3.1 Vastaus tutkimusongelmiin koko aineiston perusteella

Seuraavassa taulukossa on esitetty koko tutkimusaineiston perusteella kappaleessa 4.1 selostetulla tavalla lasketut arvot:

Yrityskiinnityksen perusteella maksetun jako-osuuden suhde yrityskiinnityksen tasearvoon	14,87 %	n = 176
Yrityskiinnityksen perusteella maksetun jako-osuuden suhde yrityskiinnityksen laskennalliseen arvoon	71,37 %	n = 169
Yrityskiinnityksen perusteella saatu osuus yrityskiinnitysvakuudellisista veloista	25,65 %	n = 165
Yrityskiinnityksen perusteella maksetun jako-osuuden suhde yrityskiinnityksen tasearvoon, jos yrityskiinnityksen tuottama etuoikeus olisi ollut 100 %	32,42 %	n = 165
Yrityskiinnityksen perusteella saatu osuus yrityskiinnitysvakuudellisista veloista, jos yrityskiinnityksen tuottama etuoikeus olisi ollut 100 %	40,46 %	n = 165

Taulukko 1. Koko tutkimusaineiston perusteella lasketut arvot

Ensimmäisellä rivillä esitetty prosenttiluku, joka on keskimääräinen yrityskiinnitysvelkojen konkurssissa saama jako-osuus suhteessa yrityskiinnityksen alaiseen omaisuuteen taseessa, on tutkielman ehkä keskeisin tulos. *Yrityskiinnityksen perusteella yrityskiinnitysvelkoja saa keskimäärin siis vain vajaat 15 % taseen yrityskiinnityksen alaisesta omaisuudesta.* Lukemaa voidaan pitää suhteellisen alhaisena, ja yrityskiinnitysvakuuden varovaista arvostamista siis perusteltuna. Yrityskiinnitysvelkojan saama jako-osuus kattoi 4,5 % tapauksista koko yrityskiinnitysvakuudellisen velan määrän.

Taulukon toisella rivillä esitetty prosenttiluku kertoo siitä, kuinka hyvin yrityskiinnityksen laskennallisen arvon määrittämisen taustalla olevat arvostusperiaatteet vastaavat todellisuutta. Tutkimuksen tulosten perusteella yrityskiinnityksen laskennallinen arvo on keskimäärin hieman liian optimistinen. Todellisuudessa yrityskiinnitysvelkojan konkurssissa saama jako-osuus on keskimäärin hieman yli 70 %

yrittäjäosuuden laskennallisesta arvosta. Laskennallisen arvon määrittämisessä käytettävät tase-erien arvostusprosentit¹ ovat siis jonkin verran liian korkeita.

Tämän tutkimuksen tulosten perusteella ei kuitenkaan voida ottaa kantaa siihen, kuinka paljon yrittäjäosuuden laskennallisen arvon määrittämisessä käytettäviä tase-erien arvostusprosentteja olisi syytä laskea. Yksittäisen tase-erän arvostusprosentin oikeellisuuteen on myöskin mahdotonta ottaa kantaa. Vaikka tutkimustulosten perusteella ei voi tehdä johtopäätöstä, että laskennallisen arvon määrittämisperiaatteet olisivat perustavanlaatuisesti vääriä, antavat tulokset viitteitä siitä, että arvostusprosentteja olisi jonkin verran laskettava. Tarve tähän korostuu erityisesti siitä syystä, että tutkimus on tehty valtaosin taloudellisen noususuhdanteen aikaisella aineistolla, ja arvostusprosenttien määrittämisessä olisi hyvä ottaa huomioon se, että tarve realisoituihin korostuu erityisesti matalasuhdanteessa, jolloin saanto vakuudesta on luultavasti heikompi.

Tutkimustulosten perusteella yrittäjäosuusvelkojen keskimääräinen jako-osuus on noin 26 % yrittäjäosuuksien vakuudellisten velkojen kokonaismäärästä. Tulokseksi saatu prosenttiosuus vastaa pitkälti esimerkiksi Petri Mellan tutkimuksessaan tulokseksi saamaa noin 20 prosentin kertymää². Verrattaessa tuloksia toisiinsa on kuitenkin huomattava, että yrittäjäosuuden tuottama etuoikeus oli tuolloisessa lainsäädännössä 100 %, mutta sen asema etuoikeusjärjestyksessä heikompi. Voidaan siis todeta, että lainsäätäjän pyrkimys säilyttää yrittäjäosuuden vakuusarvo suurin piirtein ennallaan vuoden 1995 lakimuutoksen yhteydessä toteutui, ainakin tämän tutkimuksen tulosten valossa³.

Jos yrittäjäosuus tuottaisi 100 % etuoikeuden, mutta sen asema velkojen maksunsaantijärjestyksessä olisi nykyinen, olisi yrittäjäosuusvelkojen yrittäjäosuuden perusteella saama jako-osuus ollut keskimäärin 32,42 % yrittäjäosuuden tasearvosta. Luku on yli puolet isompi kuin 50 % etuoikeuden

¹ koneet ja kalusto 30 %, vaihto-omaisuus 10 %, myyntisaamiset 5 %

² Mella 1988

³ HE 181/1992

tapauksessa. Tämä johtuu siitä, että tapauksia, jossa yrityskiinnitysvelkojan saama jako-osuus olisi kattanut koko yrityskiinnitysvakuudellisen velan määrän oli 100 % etuoikeuden tapauksessa huomattavan paljon verrattuna 50 % etuoikeuteen (19,4%).

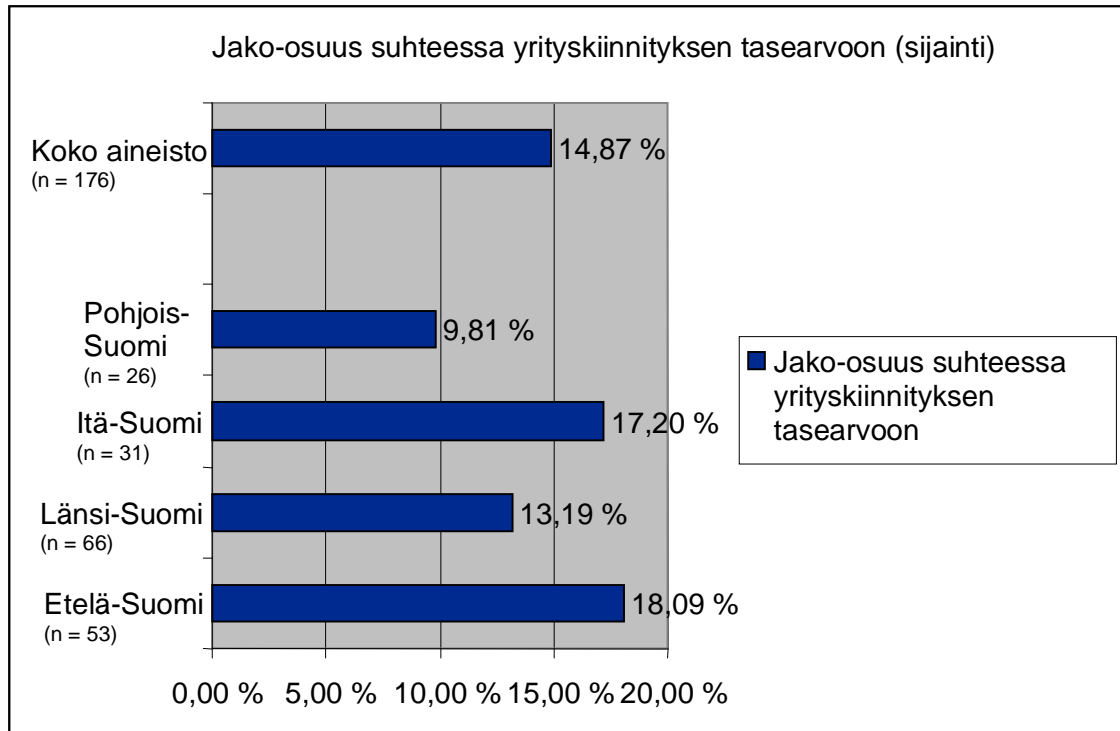
Yrityskiinnityksen tuottaman etuoikeuden parantamisen merkittävin vaikutus saattaakin liittyä juuri edellä selostettuun havaintoon. Tutkimuksen tulosten perusteella vaikuttaa siltä, että yrityskiinnityksen etuoikeuden nostaminen lisää merkittävästi sellaisten tapausten määrää, jossa yrityskiinnitysvelkoja saa saatavalleen täyden suorituksen.

Yrityskiinnityksen tuottaessa 100 % etuoikeuden konkurssissa, kattaisi yrityskiinnitysvelkojen saama jako-osuus keskimäärin 40,46 % yrityskiinnitysvakuudellisten velkojen kokonaismäärästä. Verrattaessa lukua kertymään 50 % etuoikeuden tapauksessa (25,65 %), havaitaan että etuoikeuden noston vaikutus jako-osuuteen suhteessa yrityskiinnitysvakuudellisiin velkoihin on vähäisempi kuin vaikutus jako-osuuteen suhteessa yrityskiinnityksen tasearvoon.

4.3.2. Yrityksen sijainnin, toimialan ja koon vaikutus

Yrityksen sijainti

Yrityskiinnitysvelkojen yrityskiinnityksen perusteella saama keskimääräinen jako-osuus suhteessa yrityskiinnityksen tasearvoon vaihteli yrityksen sijainnin mukaan seuraavassa kuviossa esitetyllä tavalla:

Kuvio 6. Jako-osuus suhteessa yrityskiinnityksen tasearvoon eri maantieteellisillä alueilla

Yrityskiinnityksen vakuusarvo vaihteli tutkimustulosten perusteella voimakkaasti sen mukaan, missä konkurssiin mennyt yritys sijaitti. Selkeästi paras vakuusarvo oli eteläsuomalaisten yritysten yrityskiinnityksillä, mutta myös Itä-Suomessa vakuusarvo oli kohtalaisen hyvä. Sen sijaan Pohjois-Suomessa yrityskiinnityksen vakuusarvo oli varsin heikko.

Syitä eroihin eri alueiden välillä on melko vaikea tunnistaa, mutta taustalla voi vaikuttaa esimerkiksi alueiden toisistaan poikkeava elinkeinorakenne. Yrityksen omaisuuden tehokkaan realisoinnin mahdollisuudet konkurssissa voivat myöskin erota jonkin verran alueittain. Tämä saattaisi olla yksi selittävä tekijä Pohjois-Suomen alhaiselle vakuusarvoprosentille.

Seuraavaan taulukkoon on koottu yrityskiinnitysvelkojien saamat jako-osuudet keskimäärin suhteessa yrityskiinnityksen laskennalliseen arvoon sekä yrityskiinnitysten vakuusarvot 100 % etuoikeuden tapauksessa.

Yrityksen sijainti	Jako-osuuden suhde laskennalliseen arvoon	Yrityskiinnityksen vakuusarvo, jos etuoikeus 100 %
Etelä-Suomi	74,77 %	37,51 %
Länsi-Suomi	63,79 %	28,10 %
Itä-Suomi	94,21 %	37,44 %
Pohjois-Suomi	56,13 %	27,62 %
Koko aineisto	71,37 %	32,42 %

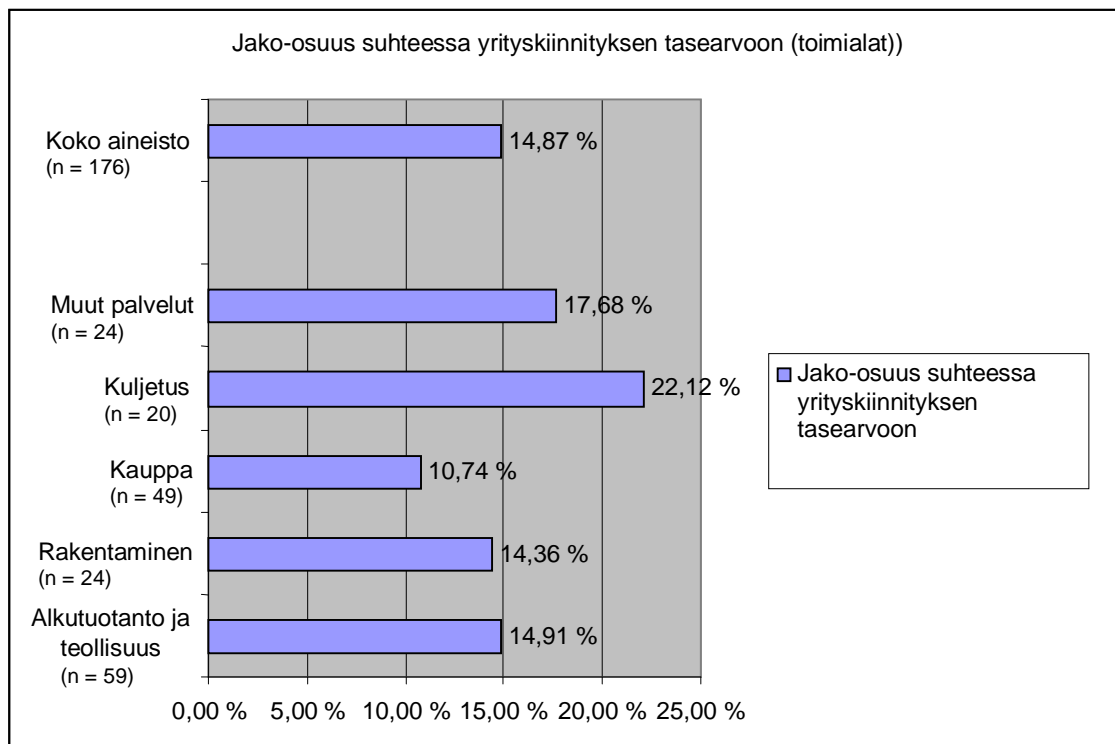
Taulukko 2. Jako-osuuden suhde laskennalliseen arvoon ja yrityskiinnityksen vakuusarvo 100 % etuoikeuden tapauksessa eri maantieteellisillä alueilla

Yrityskiinnitysvelkojen saama jako-osuus suhteessa laskennalliseen arvoon vaihteli merkittävästi eri maantieteellisten alueiden välillä. Parhaiten yrityskiinnityksen laskennallinen arvo vastasi yrityskiinnitysvelkojen todellisuudessa saamia jako-osuuksia Itä-Suomessa, jossa jako-osuuden suhde laskennalliseen arvoon oli yli 94 %. Heikointa vastaavuus oli Pohjois-Suomessa ja Länsi-Suomessa. Etelä-Suomessa yrityskiinnitysvelkojan saaman jako-osuuden suhde laskennalliseen arvoon oli lähellä koko aineiston keskiarvoa.

Tulokset sijainnin vaikutuksesta yrityskiinnityksen vakuusarvoon 100 % etuoikeuden tapauksessa olivat kaksijakoisia. Keskimääräistä parempi vakuusarvo yrityskiinnityksellä oli tässä tarkastelussa Etelä- ja Itä-Suomessa, kun taas Länsi- ja Pohjois-Suomessa vakuusarvo jäi selkeästi koko aineiston perusteella lasketun keskiarvon alapuolelle.

Yrityksen toimiala

Eri toimialoilla yrityskiinnitysvelkojen yrityskiinnityksen perusteella keskimäärin saaman jako-osuuden suhde yrityskiinnityksen tasearvoon oli seuraavanlainen:

Kuvio 7. Jako-osuus suhteessa yrityskiinnityksen tasearvoon eri toimialoilla

Kuviosta 7 voidaan havaita, että yrityskiinnityksen vakuusarvo eroaa eri toimialojen välillä merkittävästi. Melko lähellä keskimääräistä yrityskiinnityksen vakuusarvo näyttäisi olevan rakennustoimialalla ja teollisuudessa. Suurimmat poikkeamat keskimääräisestä vakuusarvosta ovat havaittavissa toisaalta kuljetustoimialalla, jossa yrityskiinnityksen vakuusarvo on selkeästi keskimääräistä parempi, ja toisaalta kaupan alalla, jossa vakuusarvo on puolestaan keskimääräistä heikompi. Myös palvelualoilla yrityskiinnityksen vakuusarvo on tutkimuksen perusteella hieman yllättäen keskimääräistä vakuusarvoa parempi.

Odotettavissa oli, että toimialoilla, joissa toiminnan luonteesta johtuen yrityksillä on taseessaan suhteellisen arvokkaita irtaimia omaisuuseriä, kuten erilaisia koneita tai laitteita, yrityskiinnityksen vakuusarvo on kohtuullisen hyvä. Tutkimuksen perusteella tämä vaikuttaisi pätevästi erityisesti kuljetustoimialalla. Tyypillisesti kuljetustoimialalla toimivan (pienen) yrityksen taseen vastaavat koostuvat valtaosin kuljetuskalustosta, mm. kuorma-autoista. Tämänkaltaisten omaisuuserien realisointi on myös kohtuullisen helppoa, mikä vaikuttanee positiivisesti yrityskiinnityksen vakuusarvoon.

Palvelualoilla yrityskiinnityksen vakuusarvo keskimäärin oli yllättävän hyvä. Palvelualan yrityksillä on harvemmin taseessaan arvokkaita koneita ja laitteita tai merkittävää määrää vaihto-omaisuutta. Voi kuitenkin olla niin, että yrityskiinnityksiä käyttävät ensisijaisesti sellaiset palvelualan yritykset, joilla yrityskiinnityksen alaista omaisuutta taseessaan syystä tai toisesta on, jolloin yritysten "valikoituneisuudella" voi olla yrityskiinnityksen vakuusarvoa nostava vaikutus.

Toimialatarkasteluun liittyvä toinen yllättävä seikka on yrityskiinnityksen selkeästi keskimääräistä heikompi vakuusarvo kaupan alan yrityksillä. Kaupan alalla yrityskiinnityksen käyttö lienee melko yleistä, sillä yrityksillä on taseessaan paljon erityisesti vaihto-omaisuutta. Vakuusarvoa heikentävä tekijä saattaa kaupan alalla olla se, että vaihto-omaisuus muuttuu monissa tapauksissa melko nopeasti epäkurantiksi, jolloin omaisuuden realisoiminen useimmiten vaikeutuu ja realisaation tulos heikkenee.

Seuraavassa taulukossa esitetään keskimääräinen yrityskiinnitysvelkojan sama osuus yrityskiinnityksen laskennallisesta arvosta sekä yrityskiinnityksen vakuusarvo 100 % etuoikeuden tapauksessa eri toimialoilla.

Yrityksen toimiala	Jako-osuuden suhde laskennalliseen arvoon	Yrityskiinnityksen vakuusarvo, jos etuoikeus 100 %
Alkutuotanto ja teollisuus	61,05 %	29,95 %
Rakentaminen	82,70 %	41,50 %
Kauppa	77,67 %	27,38 %
Kuljetus	56,40 %	44,89 %
Muut palvelut	83,29 %	34,33 %
Koko aineisto	71,37 %	32,42 %

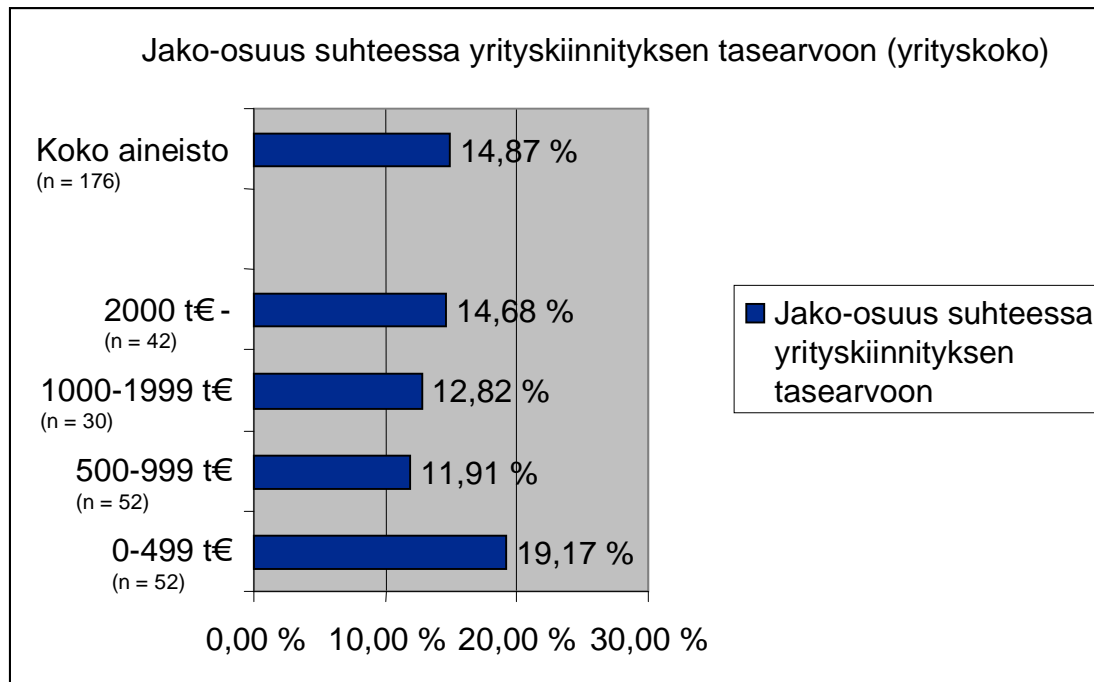
Taulukko 3. Jako-osuuden suhde laskennalliseen arvoon ja yritysikiinnityksen vakuusarvo 100 % etuoikeuden tapauksessa eri toimialoilla

Eri toimialojen välillä on selkeitä eroja myös tarkasteltaessa yritysikiinnitysvelkojan jako-osuuden suhdetta yritysikiinnityksen laskennalliseen arvoon sekä yritysikiinnityksen vakuusarvoa 100 % etuoikeuden tapauksessa. Laskennallisen arvon määrittämisessä sovellettavat periaatteet näyttäisivät toimivan suhteellisen hyvin rakennus- ja palvelutoimialoilla. Sen sijaan erityisesti kuljetusalalla, mutta myös alkutuotannossa ja teollisuudessa jako-osuuden suhde laskennalliseen arvoon jää huomattavasti koko aineiston perusteella laskettua keskiarvoa matalammaksi.

Tutkittaessa toimialan vaikutusta yritysikiinnityksen vakuusarvoon 100 % etuoikeuden tapauksessa, erityisesti kuljetus- ja rakennustoimialat erottuvat joukosta toimialoina, joissa vakuusarvo on hyvä. Myös 100 % etuoikeuden tapauksessa heikoin vakuusarvo yritysikiinnityksellä on kaupan alalla. Teollisuudessa vakuusarvo on myöskin hieman keskimääräistä matalampi.

Yrityskoko

Yrityskiinnityksen perusteella maksetun jako-osuuden suhde yrityskiinnityksen tasearvoon eri yrityskokoluokissa oli seuraavanlainen:

Kuvio 8. Jako-osuus suhteessa yrityskiinnityksen tasearvoon eri yrityskokoluokissa

Kuviosta 8 voidaan havaita, että eri yrityskokoluokkien välillä oli merkittäviäkin eroavaisuuksia yrityskiinnityksen vakuusarvon suhteen. Yllättävin tulos oli, että aineiston perusteella pienimmässä yrityskokoluokassa (liikevaihto tai taseen loppusumma 0-499 t€) yrityskiinnityksellä vaikuttaisi olevan paras vakuusarvo. Ero muihin kokoluokkiin on huomattava. Pienintä yrityskokoluokkaa lukuun ottamatta muissa luokissa yrityskiinnityksen vakuusarvo jää heikommaksi kuin koko aineistossa keskimäärin. Tämä on yllättävää, sillä oletuksena oli että yrityskiinnityksen vakuusarvo olisi sitä parempi, mitä suuremmista yrityksistä on kyse. Tämä johtuu muun muassa siitä, että pienissä yrityksissä jo konkurssipesän selvityskulut saattavat viedä suhteellisen suuren osuuden pesän jakokelpoisista varoista. Yllättävää tulosta ei näytä selittävän sekään, että pienimpien yritysten luokassa olisi erityisen paljon tapauksia, joissa yrityskiinnityksen perusteella maksettu jako-osuus olisi riittänyt kattamaan koko

yrittäjäkiinnitysvakuudellisen velan määrän. Vaikuttaa siltä, että pienillä yrityksillä on taseessaan yrittäjäkiinnityksen alaista omaisuutta tyypillisesti niin vähän, että euromääräisesti suhteellisen pienetkin jako-osuuskertymät tuottavat korkeita prosenttilukuja yrittäjäkiinnityksen vakuusarvolle. Lisäksi pienten yritysten yrittäjäkiinnityksen alainen omaisuus voi monessa tapauksessa olla sen luonteista, että omaisuuden realisointi on mahdollista melko helposti ja kohtuullisen hyvään hintaan (mm. toimistotarvikkeet).

Pienintä yrityskokoluokkaa lukuun ottamatta yrityskoon vaikutus yrittäjäkiinnityksen vakuusarvoon vaikuttaisi olevan ennakoitun mukainen. Vertailtaessa kolmea suurinta yrityskokoluokkaa, yrittäjäkiinnityksen vakuusarvo on sitä parempi, mitä suuremmista yrityksistä on kysymys.

Seuraavassa taulukossa on esitetty, miten yrittäjäkiinnityksen perusteella saadun jako-osuuden suhde yrittäjäkiinnityksen laskennalliseen arvoon ja toisaalta yrittäjäkiinnityksen vakuusarvo 100 % etuoikeuden tapauksessa vaihtelevat eri yrityskokoluokkien välillä:

Yrityskoko	Jako-osuuden suhde laskennalliseen arvoon	Yrittäjäkiinnityksen vakuusarvo, jos etuoikeus 100 %
0-499 t€	84,06 %	35,19 %
500-999 t€	60,49 %	31,58 %
1000-1999 t€	72,86 %	29,34 %
2000 t€ -	66,27 %	33,62 %
Koko aineisto	71,37 %	32,42 %

Taulukko 4. Jako-osuuden suhde laskennalliseen arvoon ja yrittäjäkiinnityksen vakuusarvo 100 % etuoikeuden tapauksessa eri yrityskokoluokissa

Taulukosta 4 voidaan havaita, että yrityksen koolla ei vaikuttaisi olevan selkeää yhteyttä yrittäjäkiinnityksen perusteella maksetun jako-osuuden määrään suhteessa

yrityskiinnityksen laskennalliseen arvoon. Tutkimuksen tulosten perusteella ei siis voitane tehdä selkeitä johtopäätöksiä sen suhteen, onko yrityskiinnityksen laskennallisen arvon määrittämissä periaatteiden oikeellisuudessa eroja eri yrityskokoluokkien välillä.

Myöskään yrityskiinnityksen tuottaman 100 % etuoikeuden tapauksessa ei ole havaittavissa erityistä johdonmukaisuutta yrityskiinnityksen vakuusarvon vaihteluissa. Paras vakuusarvo on tässäkin tapauksessa pienimpien yritysten luokassa.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkimuksessa on käsitelty yrityskiinnityksen käyttökelpoisuutta vakuutena toisaalta tarkastelemalla yrityskiinnitystä säätelevää lainsäädäntöä sekä pohtimalla yrityskiinnityksen vakuusarvoon vaikuttavia seikkoja ja toisaalta tutkimalla yrityskiinnityksen vakuusarvoa empiirisen aineiston avulla. Yrityskiinnitysvakuuden käyttökelpoisuuden mittarina voidaan pitää sen vakuusarvoa.

Voidaan todeta, että yrityskiinnityksen vakuusarvoon vaikutetaan juridisesti lähinnä kolmen eri tekijän avulla. Ensimmäkin yrityskiinnityksen vakuusarvoon vaikuttaa luonnollisesti sen piiriin kuuluvan omaisuuden laajuus. Toiseksi yrityskiinnityksen asemalla velkojien etuoikeusjärjestyksessä on keskeinen vaikutus yrityskiinnityksen vakuusarvoon. Kolmas yrityskiinnityksen vakuusarvoon vaikuttava tekijä on yrityskiinnityksen tuottaman etuoikeuden määrä.

Yrityskiinnityksen piiriin kuuluvan omaisuuden laajuutta ei liene mahdollista lisätä. Yrityskiinnityksen etuoikeusaseman parantamisella lieneisi selkeä positiivinen vaikutus yrityskiinnityksen vakuusarvoon, mutta tämän toteuttaminen olisi luultavasti ongelmallista, sillä yrityskiinnityksen etuoikeusaseman parantamisella olisi luonnollisesti merkittävä vaikutus tällä hetkellä yrityskiinnitystä paremman etuoikeuden omaavien vakuuksien käyttökelpoisuuteen. Lainsäädännön keinoin yrityskiinnityksen vakuusarvoa voitaneen parantaa siis lähinnä nostamalla yrityskiinnityksen tuottama etuoikeus konkurssissa 50 % sataan prosenttiin, kuten Ruotsissa on tehty.

Juridiset normit luovat viitekehyksen yrityskiinnityksen vakuusarvon määräytymiselle. Käytännössä yrityskiinnityksen arvo vakuutena luotonantajan (yrityskiinnitysvelkojan)

kannalta määräytyy kuitenkin jokaisessa konkurssitapauksessa erikseen. Yrityskiinnitysvelkojan yrityskiinnityksen perusteella saaman jako-osuuden suhteeseen yrityskiinnityksen tasearvoon vaikuttanevat useat yrityksen ominaisuuksiin liittyvät tekijät, joista tässä tutkimuksessa on empiirisen datan avulla tutkittu sijainnin, toimialan sekä yrityskoon vaikutusta. Lisäksi taloudelliset ja juridiset mahdollisuudet realisoida yrityskiinnityksen alaista omaisuutta vaikuttavat yrityskiinnityksen vakuusarvoon.

Tutkimuksen empiirisen aineiston perusteella laskettiin keskimääräinen yrityskiinnityksen perusteella maksetun jako-osuuden suhde yrityskiinnityksen tasearvoon. Tulokseksi saatiin 14,87 %, jota voidaan pitää melko alhaisena lukemana. Yrityskiinnityksen käyttö yksinomaisena vakuutena ei lienekään perusteltua lukuun ottamatta taloudellisesti hyvin vahvoja yrityksiä. Prosenttiluku osoittaa kuitenkin selkeästi yrityskiinnitykselle kertyvän keskimäärin konkurssissa jako-osuutta siinä määrin, että yrityskiinnityksen käyttö lisävakuutena on hyvin perusteltua.

Yrityskiinnitysvelkojan saama keskimääräinen jako-osuus verrattuna yrityskiinnityksen laskennalliseen arvoon oli 71,37 %. Lukema osoittaa, että laskennallisen arvon taustalla olevat yrityskiinnityksen piiriin kuuluvien tase-erien arvostusprosentit ovat hieman liian optimistisia, mutta laskennallinen arvo on kuitenkin suuntaa antava. Tase-erien arvostusprosenttien hienosäätö voisi olla kuitenkin tarpeellista ja se olisi myös mielenkiintoinen ja hyödyllinen jatkotutkimuskohde.

Keskimääräinen yrityskiinnityksen perusteella maksettu jako-osuus suhteessa yrityskiinnityksen tasearvoon 100 % etuoikeuden tapauksessa oli 32,42 %. Prosenttiluku on yli kaksinkertainen verrattuna 50 % etuoikeuden tapaukseen, mikä johtuu siitä, että 100 % etuoikeuden tapauksessa yrityskiinnitysvelat tulevat maksetuiksi kokonaisuudessaan suhteellisesti useammin. Tämä saattaisi olla eräs keskeisimmistä etuoikeuden parantamisen vaikutuksista. On toki selvää, että yrityskiinnitys toimisi myös olennaisesti paremmin yksinomaisena vakuutena, jos sen

tuottama etuoikeus olisi 100 %. Tällä puolestaan olisi positiivinen vaikutus erityisesti pienten yritysten lainansaantimahdollisuuksiin, koska yrityskiinnityksen ohella muita vakuuksia ei välttämättä monessakaan tapauksessa tarvittaisi. Tähän on pyritty Ruotsinkin lakiuudistuksessa.

Yrityksen sijainnin, toimialan ja vaikutuksesta yrityskiinnityksen vakuusarvoon voidaan yleisesti todeta, että tutkimuksen tulosten perusteella mitään selkeitä johtopäätöksiä näiden muuttujien vaikutuksista ei voida tehdä. Tulokset ovat joiltain osin yllättäviä, mutta toisaalta niistä on saatavissa osittain myös tukea tehdyille oletuksille.

Yrityskiinnityksen vakuusarvo vaikutti vaihtelevan voimakkaasti eri maantieteellisillä alueilla. Syitä eroavaisuuksiin on vaikeaa tunnistaa, mutta eräs selittävä tekijä saattaa olla alueittain vaihtelevat mahdollisuudet yrityskiinnityksen alaisen omaisuuden realisointiin. Selkein eri tutkimuksessa havaittiin Etelä- ja Pohjois-Suomen välillä. Useiden hyödykkeiden markkinat Etelä-Suomessa lienevät huomattavasti Pohjois-Suomea likvidimmät.

Toimialatarkastelussa yllättäviä tuloksia olivat etenkin yrityskiinnityksen hyvä vakuusarvo palvelualoilla ja toisaalta heikko vakuusarvo kaupan alalla. Muilta osin tulokset olivat pääpiirteissään odotusten mukaisia. Yrityskiinnityksen vakuusarvo on hyvä toimialoilla, joilla toimivilla yrityksillä on taseessaan arvokasta irtainta omaisuutta, jolle on olemassa likvidit jälkimarkkinat. Kaupan alan huono vakuusarvo voi osittain selittyä sillä, että alalla joidenkin yritysten varasto muuttuu nopeasti epäkurantiksi ja sen realisointi vaikeutuu. Palvelualoilla taas yrityskiinnityksiä luultavasti käyttävät pääosin sellaiset yritykset, joilla on poikkeuksellisen paljon yrityskiinnityksen alaista omaisuutta taseessaan, jolla on arvoa myös realisaatiossa.

Yrityskoon vaikutus yrityskiinnityksen vakuusarvoon oli tutkimustulosten perusteella siltä osin yllättävä, että pienimpien yritysten luokassa oli selkeästi paras vakuusarvo, vaikka tässä luokassa vakuusarvon oletettiin olevan heikoin. Muiden kokoluokkien

osalta tutkimuksen tulokset olivat odotettuja; vakuusarvo oli sitä parempi, mitä suuremmista yrityksistä oli kyse. Pienimmän yrityskokoluokan hyvää vakuusarvoa voi selittää se, että yrityskiinnityksen alaisen omaisuuden määrä taseessa oli monilla tähän kokoluokkaan kuuluvilla yrityksillä niin vähäinen, että euromääräisesti vaatimattomatkin jako-osuuskertymät tuottivat suhteellisen korkeita yrityskiinnityksen vakuusarvon prosenttilukuja. Lisäksi pienillä yrityksillä yrityskiinnityksen alainen omaisuus lienee usein laadultaan sellaista, että sen realisoiminen on mahdollista kohtalaisen hyvin tuloksin.

Tutkimusaineiston perusteella tarkasteltiin myös yrityksen sijainnin, toimialan ja koon vaikutusta yrityskiinnitysvelkojan jako-osuuden suhteeseen yrityskiinnityksen laskennalliseen arvoon sekä yrityskiinnityksen vakuusarvoon 100 % etuoikeuden tapauksessa. Tarkastelun tulokset olivat jossain määrin sumeita, eikä selkeitä johtopäätöksiä voida tehdä. Tulokset vaikuttivat kummassakin tarkastelussa kuitenkin noudattavan melko laajasti yrityskiinnityksen vakuusarvossa 50 % etuoikeuden tapauksessa havaittuja eroavaisuuksia.

LÄHDELUETTELO

VIRALLISLÄHTEET

Civilutskottets betänkande 2008/09:CU5

HE 190/1983. Hallituksen esitys Eduskunnalle yrityskiinnityslainsäädännöksi.

HE 181/1992. Hallituksen esitys Eduskunnalle etuoikeusjärjestelmän uudistamista koskevaksi lainsäädännöksi.

Irtaimistokiinnityslaki 17.2.1923/55

Kaupparekisterilaki 2.2.1979/129

Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336

Konkurssilaki 20.2.2004/120

Lag om företagshypotek (2008:990)

Lagrådsremiss: Företagshypotek – en bättre säkerhet för lån till företag. 29.4.2008.

Laki sähkölaitoskiinteistöistä 17.12.1948/936

Laki velkojen maksunsaantijärjestyksestä 30.12.1992/1578

Statens offentliga utredningar (SOU) 2007:71. En starkare företagsinteckning. Utredningen om en starkare företagsinteckning. 8.10.2007.

Yrityskiinnityslaki 24.8.1984/634

KIRJALLISUUS JA ARTIKKELIT

Hakkarainen, Tiina 1990. Yrityskiinnityksen arvo vakuutena. Vaasa: Vaasan korkeakoulu: Laskentatoimen ja menetelmätieteiden laitos. Pro gradu –tutkielma.

Havansi, Erkki 1984. Luotto-oikeus: yleiset perusteet. Rovaniemi: Lapin korkeakoulu.

Halme, Liisa 1999. Pankkisääntely ja valvonta. Suomen Pankki. Tutkimuksia E:15.

Mella, Petri 1988. Yrityskiinnitys vakuutena. Rovaniemi: Lapin korkeakoulu. Oikeustieteiden osasto. Pro gradu –tutkielma.

Ojanen, Ilmari ja Sutinen, Juhani 1991. Yrityskiinnitys. 2. uudistettu painos. Tampere: Lakimiesliiton kustannus.

Saksa, Titta 2008. Yrityskiinnitys ulosotossa ja konkurssissa: Havaintoja yrityskiinnitysvelkojan näkökulmasta. Lappeenranta: Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Kauppatieteellinen tiedekunta. Pro gradu –tutkielma.

Tuomisto, Jarmo 2007. Yrityskiinnitys. Helsinki: Talentum.

Yrityskiinnitykset ovat yleistyneet. 2003. Luottolista 21/2003.

MUUT LÄHTEET

Osuuspankkikeskuksen yritystutkimusyksikön yksikönpäällikkö Timo Tillin haastattelu

Tilastokeskuksen Px-Web –tietokanta

Yritysten rahoituskysely 2008. Suomen Pankki.

Vakuusopas. Osuuspankkikeskus/Lainopillinen yksikkö.

WWW-SIVUT

<http://www.prh.fi/fi/yrityskiinnitykset.html>

<http://www.stat.fi/meta/luokitukset/toimiala/001-2008/index.html>